

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

12.01 МКР. 69 «С» 2023.01.12/13 ПЗ

ШЕПТУН НАТАЛІ СЕРГІЇВНИ

2023

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет аграрного менеджменту

НУБІП України

УДК 339.13:005.332.4:631.576.3

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан факультету В.о. завідувача кафедри
аграрного менеджменту адміністративного менеджменту та ЗЕД

_____ **Анатолій ОСТАПЧУК** _____ **Олена КОВТУН**
(підпис) (ПІБ) (підпис) (ПІБ)

«__» _____ 2023 р. «__» _____ 2023 р.

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Формування конкурентних переваг вітчизняних продуктів
переробки зерна на світовому ринку»

Спеціальність 073 «Менеджмент»
Освітня програма «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми
_____ **Лариса ДІБРОВА**
К.Е.Н., доцент (науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

_____ **Олександр ФАЙЧУК**
К.Е.Н., доцент (науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Виконала _____ **Наталія ШЕПТУН**
(підпис) (ПІБ студентки)

НУБІП України

КІІВ-2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

адміністративного менеджменту та ЗЕД

Віталій ОЛУЦЬК

(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

(днб)

« »

2023 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТЦІ

Шептун Наталії Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність

073 «Менеджмент»

(код і назва)

Освітня програма

«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Формування конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна на світовому ринку»

затверджена наказом ректора НУБіП України від «12» січня 2023 р. №69 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру

2023.11.10

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: офіційні дані Державної служби статистики України, аналітична інформація Міжнародної організації з питань сільського господарства ООН (ФАО), нормативно-правові акти

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні засади формування конкурентних переваг продукції на світовому ринку.
2. Аналіз та оцінка конкурентної позиції українського зерна та продуктів його переробки на світовому ринку.
3. Шляхи формування конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки українського зерна на світовому та європейських ринках.

Перелік

графічного

матеріалу

(за

потреби)

Дата видачі завдання «12» січня 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Олександр ФАЙЧУК

(підпис)

(ІПБ)

Завдання прийняла до виконання

Наталія ШЕПТУН

(підпис)

(прізвище та ініціал студентки)

РЕФЕРАТ

Структура кваліфікаційної магістерської роботи. Кваліфікаційна Магістерська робота на тему «Формування конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна на світовому ринку» викладена на 78 сторінках друкованого тексту, включає 6 таблиць і 21 рисунок. Робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків. Для написання магістерської роботи використано 50 літературних джерел.

Основний зміст кваліфікаційної магістерської роботи. В першому розділі кваліфікаційної магістерської роботи «Теоретико-методичні засади формування конкурентних переваг продукції на світовому ринку» розглянуто економічну сутність та особливості реалізації конкурентних переваг продукції на світовому ринку, узагальнено основні методичні підходи до виявлення конкурентних переваг продукції на глобальному ринку.

У другому розділі «Аналіз та оцінка конкурентної позиції українського зерна та продуктів його переробки на світовому ринку» проаналізовано сучасний стан світового ринку зерна та продуктів його переробки, визначено місце України на світовому ринку зерна і продуктів його переробки та проведена оцінка рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного зерна та продуктів його переробки.

У третьому розділі - «Шляхи формування конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки українського зерна на світовому та європейських ринках» здійснено прогноз кон'юнктури світового ринку продуктів переробки зерна, визначено напрями підвищення конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна в умовах євроінтеграції та надано рекомендації щодо державної підтримки розвитку експортного потенціалу продуктів переробки зерна в Україні.

Мета і завдання кваліфікаційної магістерської роботи.

Основна мета магістерської роботи полягає в обґрунтуванні механізмів формування конкурентоспроможності вітчизняних продуктів переробки зерна на світовому ринку.

Для досягнення даної мети було поставлено такі **завдання**:

- охарактеризувати економічну сутність поняття «конкурентні переваги» продукції;
- дослідити особливості реалізації конкурентних переваг продукції на світовому ринку;
- вивчити методичні підходи до виявлення конкурентних переваг продукції на глобальному ринку;
- проаналізувати сучасний стан світового ринку зерна та продуктів його переробки;
- визначити місце України на світовому ринку зерна і продуктів його переробки;
- провести оцінку рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного зерна та продуктів його переробки;
- здійснити прогноз кон'юнктури світового ринку продуктів переробки зерна;
- визначити напрями підвищення конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна в умовах євроінтеграції;
- надати рекомендації щодо державної підтримки розвитку експортного потенціалу продуктів переробки зерна в Україні.

Об'єктом дослідження є процес формування конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна на світовому ринку.

Предметом дослідження являється сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів формування конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна на світовому ринку.

Апробація результатів кваліфікаційної магістерської роботи.

НУБІП України

Основні положення та результати, викладені в кваліфікаційній магістерській роботі, були оприлюднені на IV Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості» (м. Київ, НУБІП України, 25-26 жовтня 2023 р.).

НУБІП України

КЛЮЧОВІ СЛОВА

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ,
ВІТЧИЗНЯНІ ПРОДУКТИ, ПЕРЕРОБКА ЗЕРНА, СВІТОВИЙ РИНОК,
СИРОВИЩА, ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПРОДУКЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ 10	
1.1. Економічна сутність поняття «конкурентні переваги» продукції.....	10
1.2. Особливості реалізації конкурентних переваг продукції на світовому ринку.....	14
1.3. Методичні підходи до виявлення конкурентних переваг продукції на глобальному ринку.....	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗЕРНА ТА ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ	28
2.1. Сучасний стан світового ринку зерна та продуктів його переробки.....	28
2.2. Місце України на світовому ринку зерна і продуктів його переробки	38
2.3. Оцінка рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного зерна та продуктів його переробки.....	47
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРОДУКТІВ ПЕРЕРОБКИ УКРАЇНСЬКОГО ЗЕРНА НА СВІТОВОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ РИНКАХ	55
3.1. Прогноз кон'юнктури світового ринку продуктів переробки зерна.....	55
3.2. Напрями підвищення конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна в умовах євроінтеграції.....	59
3.3. Державна підтримка розвитку експортного потенціалу продуктів.....	64
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Конкурентоспроможність України на світовому ринку зерна та продуктів його переробки є важливою для національної економіки та сільського господарства країни.

Україна має значний потенціал у цій галузі завдяки своїм природним ресурсам. Кліматичні умови, родючі землі та великі посівні площі дозволяють нашій країні отримувати високі врожаї зернових культур.

Незважаючи на те, що Україна є однією з найбільших країн-експортерів зерна, позбавлення статусу сировинного додатка є важливим завданням для національної економіки. Нестабільна політична ситуація, воєнний стан, відсутність значних інвестицій у високотехнологічні галузі та несприятливе середовище для учасників ринку – основні причини, чому країна має такий статус.

Однак, Україна має всі можливості для того, щоб стати одним з провідних світових виробників та експортерів не лише зерна, але й продуктів його переробки, тобто продукції із високою доданою вартістю.

Вищезазначене підкреслює актуальність обраної теми для дослідження.

Основна мета магістерської роботи полягає в обґрунтуванні механізмів формування конкурентоспроможності вітчизняних продуктів переробки зерна на світовому ринку.

Для досягнення даної мети було поставлено такі **завдання**:

- охарактеризувати економічну сутність поняття «конкурентні переваги» продукції;
- дослідити особливості реалізації конкурентних переваг продукції на світовому ринку;
- вивчити методичні підходи до виявлення конкурентних переваг продукції на глобальному ринку;
- проаналізувати сучасний стан світового ринку зерна та продуктів його переробки;

визначити місце України на світовому ринку зерна і продуктів його переробки;

провести оцінку рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного зерна та продуктів його переробки;

– здійснити прогноз кон'юнктури світового ринку продуктів переробки зерна;

– визначити напрями підвищення конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна в умовах євроінтеграції;

– надати рекомендації щодо державної підтримки розвитку експортного потенціалу продуктів переробки зерна в Україні.

Об'єктом дослідження є процес формування конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна на світовому ринку.

Предметом дослідження являється сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів формування конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна на світовому ринку.

Інформаційною базою дослідження стали наукові статті та публікації, експертні думки та інтерв'ю, статистичні дані Державної служби статистики України і Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН.

Структура магістерської роботи. Дана робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний текст займає 78 сторінок. Магістерська робота містить 6 таблиць та 21 рисунок.

Для написання роботи було використано 50 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТИНИХ ПЕРЕВАГ ПРОДУКЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

1.1. Економічна сутність поняття «конкурентні переваги» продукції

У сучасному світі, де конкуренція на ринку стає все більш загостреною і непередбачуваною, збереження та розвиток конкурентної переваги продукції є ключовим завданням для суб'єктів господарювання та економіки країни в цілому.

Конкурентні переваги продукції в економічному контексті відображають основні фактори, завдяки яким суб'єкти господарювання можуть досягти успіху і вищої ефективності в конкурентному середовищі ринку. Основна економічна сутність цього поняття полягає в здатності суб'єктів господарювання генерувати більше прибутку і здобувати більший ринковий підхід завдяки певним перевагам над конкурентами [42, с.120].

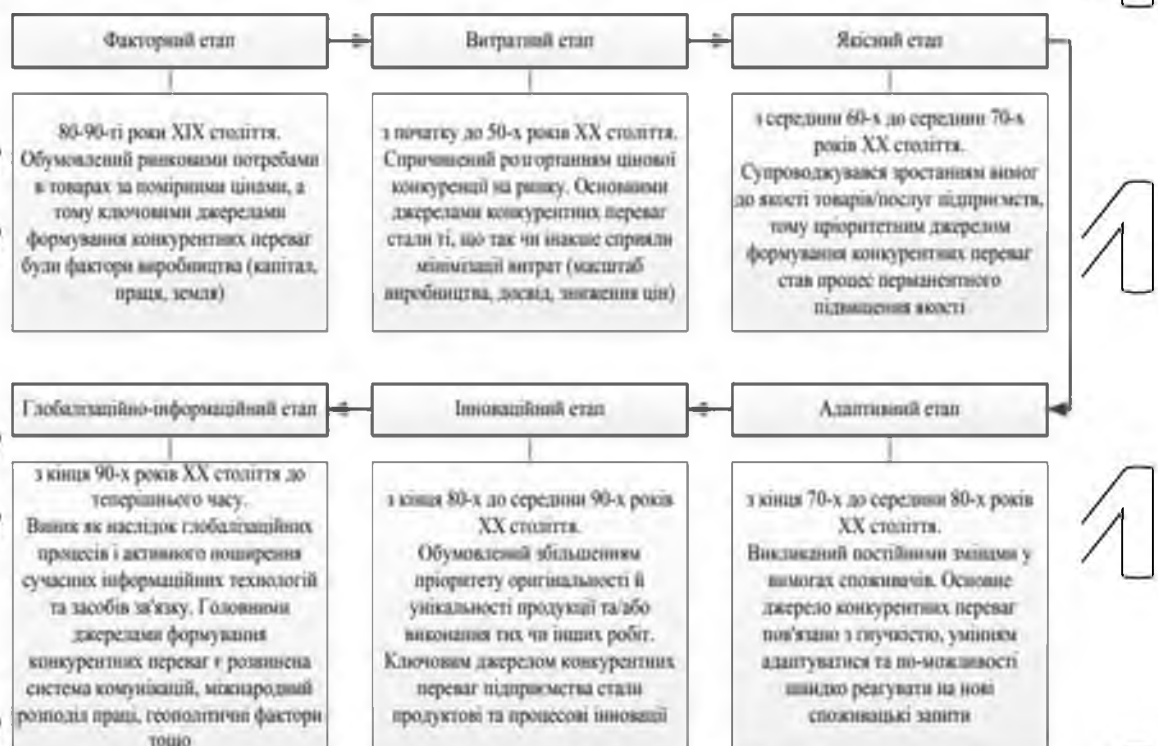

Рис. 1. Розвиток джерел формування конкурентних переваг

Джерело: [38,42]

Конкретні аспекти економічної сутності конкурентних переваг продукції включають:

- Відмінність від продукції конкурентів. Конкурентні переваги продукції повинні бути універсальними або цінними для споживачів, щоб забезпечити суб'єктам господарювання конкурентні переваги.

- Стійкість. Конкурентні переваги продукції повинні бути стійкими, щоб не втратити свою цінність у результаті зміни конкурентної ситуації на ринку або змін у потребах споживачів.

- Вплив на ціну або якість. Конкурентні переваги продукції можуть виражатися у нижчій ціні на товари або послуги, ніж у конкурентів, або в кращій якості продукції.

- Вплив на витрати. Конкурентні переваги продукції можуть сприяти зменшенню витрат підприємства, що може призвести до зниження ціни або підвищення якості продукції.

Приклади конкурентних переваг продукції:

- Нова технологія виробництва, яка дозволяє підвищити якість продукції або зменшити її собівартість.

- Унікальні властивості продукції, які не мають конкуренти.

- Висока якість продукції, яка відповідає найвищим стандартам.

- Низька ціна продукції, яка є нижчою, ніж у конкурентів.

Конкурентні переваги продукції є важливим фактором економічного розвитку. Вони дозволяють суб'єктам господарювання бути більш ефективними і отримувати більший дохід, що сприяє зростанню економіки в цілому.

Класифікація конкурентних переваг є важливою передумовою для їхнього детального аналізу і подальшого використання в стратегічному плануванні та прийнятті управлінських рішень. Існує багато різних підходів до класифікації конкурентних переваг, але основні з них включають:

1. За джерелом походження:

- Внутрішні, які формуються за рахунок ресурсів, знань, технологій, умінь та навичок, що є унікальним для суб'єктів господарювання.

- Зовнішні, які виникають за рахунок факторів зовнішнього середовища, такі як розташування суб'єктів господарювання, державна підтримка, доступ до сировини та матеріалів, тощо.

2. За характером впливу на споживачів:

- Цінові, які виражаються в нижчій ціні на товари або послуги, ніж у конкурентів.

- Нецінові, які виражаються в кращій якості, дизайні, сервісі, асортиментній лінійці, тощо.

3. За тривалістю дії:

- Постійні, які неможливо легко скопіювати конкурентами.

- Перехідні, які можна скопіювати конкурентами в короткий термін.

4. За широтою застосування:

- Специфічні, які застосовуються на певному сегменті ринку або в певній галузі.

- Універсальні, які можна застосовувати на різних сегментах ринку або в різних галузях.

5. За ступенем впливу на конкурентну позицію підприємства:

- Основні, які є ключовими для успіху суб'єктів господарювання на ринку.

- Допоміжні, які сприяють посиленню основних конкурентних переваг.

У сучасній економічній науці багато наукових праць присвячено саме конкурентним перевагам суб'єктів господарювання на ринку, а також формуванню ефективної конкурентної стратегії для господарюючих суб'єктів.

Вагомий внесок у розвиток сучасних економічних концепцій і теорій, пов'язаних з конкурентною перевагою підприємств зробив М. Портер. Дослідник наголошує на важливості взаємодії між видами діяльності підприємства як джерела конкурентної переваги.

За теорією Портера, внутрішні види діяльності підприємства повинні бути взаємопов'язаними і взаємозалежними, щоб створити конкурентну перевагу. М. Портер розглядає цей процес через призму ланцюга вартості, що включає в себе різні етапи виробництва та обслуговування продукту.

Відповідно, підприємство може досягти конкурентної переваги, якщо зможе оптимізувати і координувати різні ланки свого ланцюга вартості, щоб знижувати витрати, підвищувати якість і створювати унікальність своїх продуктів [38, с.197]. Ця теорія стала важливою складовою сучасної стратегічної думки і допомагає суб'єктам господарювання розробляти ефективні стратегії для досягнення конкурентної переваги на ринку.

У подальших дослідженнях конкурентних переваг слід виділити роботи Ж.Ж. Ламбена. Він вважає, що конкурентна перевага виникає тоді, коли суб'єкт господарювання здатен задовольнити потреби споживачів краще або ефективніше, ніж його конкурент, і він активно працює над створенням цієї переваги шляхом фокусу на споживача, диференціації, управління вартістю і адаптації до змін.

Дослідник визначив три групи факторів, які забезпечують конкурентну перевагу для суб'єктів господарювання:

1. **Відмінна якість продукції:** цей фактор полягає в тому, що підприємство надає продукцію вищої якості, що приносить споживачам підвищену цінність. Це може бути досягнуто через інновації, удосконалення продукту або підвищення ефективності використання товару. Така конкурентна перевага може дозволити підприємству збільшувати ціну на свою продукцію і отримувати вищу ринкову вартість.

2. **Низькі витрати виробництва:** цей фактор стосується коли підприємство досягає нижчих витрат виробництва у порівнянні з конкурентами завдяки високій продуктивності і ефективності виробництва.

Низькі витрати дозволяють підприємству бути більш прибутковими і пропонувати конкурентоспроможні ціни на ринку.

3. Ключові компетенції: цей фактор відноситься до унікальних навичок, знань, технологій або ресурсів, які надають підприємству конкурентні переваги. Вони дозволяють підприємству створювати унікальну цінність для споживачів і забезпечувати своє місце на ринку.

Зазначені фактори є важливими для досягнення конкурентної переваги і забезпечення успіху підприємства на ринку.

Теслюк Н.П. відзначає, що конкурентна перевага може бути виміряна як якісними, так і кількісними показниками, і вона дозволяє підприємству отримувати прибуток, який перевищує середньогалузевий рівень, а також забезпечує конкурентні переваги в порівнянні з іншими гравцями на ринку [38, с.199].

Дефініція поняття «конкурентні переваги» вивчається і трактується різними науковцями та дослідниками у межах різних галузей і наукових дисциплін. Кожен із них має власну унікальну перспективу та здійснив важливий внесок у розуміння цього поняття.

Отже, формування конкурентних переваг продукції є складним процесом, який вимагає від суб'єктів господарювання постійних зусиль і витрат. Однак, конкурентні переваги продукції є важливою умовою успіху господарюючих суб'єктів на ринку.

1.2. Особливості реалізації конкурентних переваг продукції на світовому ринку

Реалізація конкурентних переваг продукції на світовому ринку – важливе завдання для будь-якого суб'єкта господарювання, особливо для тих, хто має амбіції вийти за межі внутрішнього ринку та розширити свою діяльність на міжнародному рівні.

Реалізація конкурентних переваг продукції на світовому ринку передбачає декілька етапів, які включають аналіз, планування, впровадження і постійну адаптацію. На рис. 1.2. наведена загальна послідовність цих етапів.

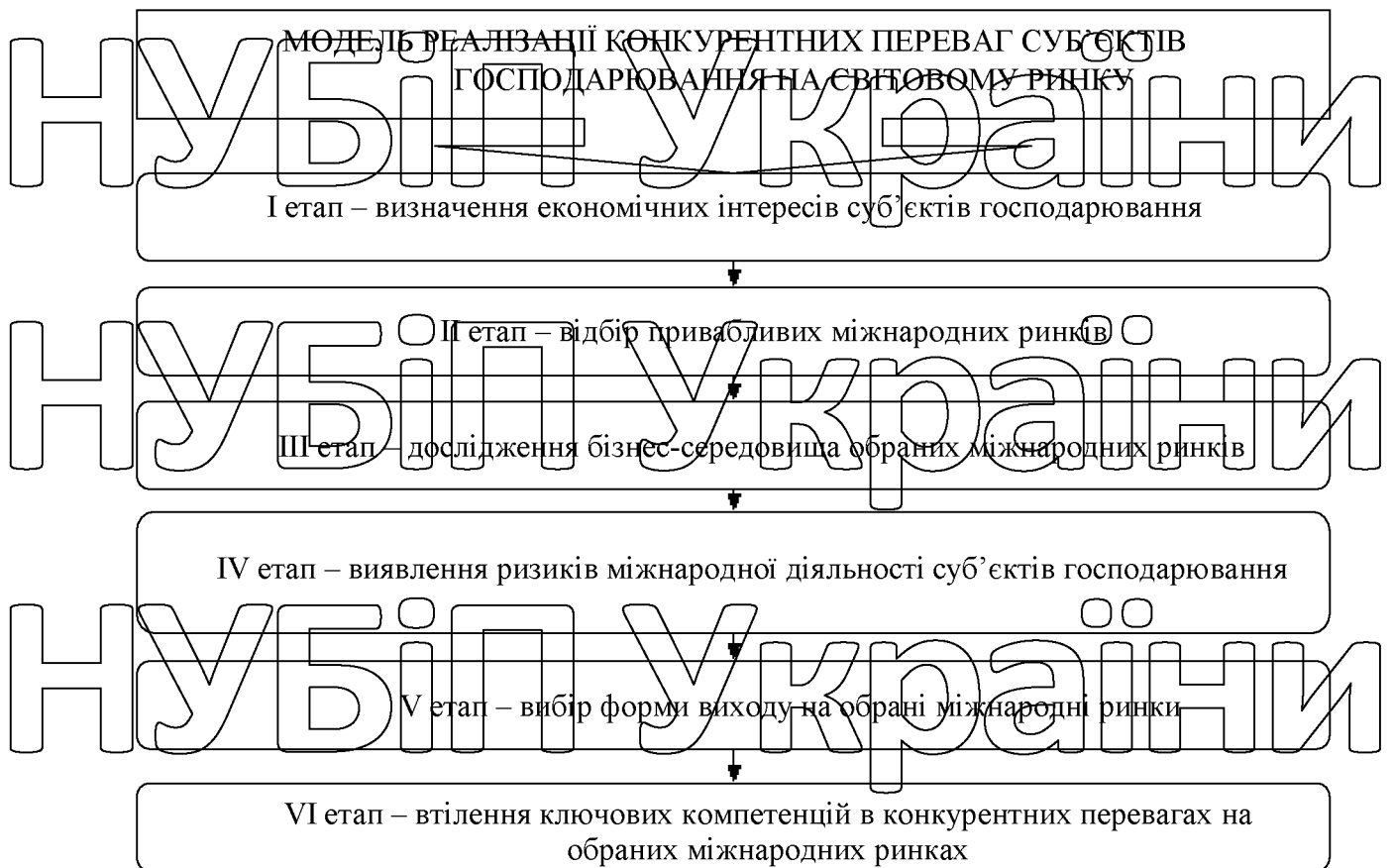

Рис. 1.2. Поетапна модель реалізації конкурентних переваг суб'єктів господарювання на світовому ринку

Джерело: [42]

Перший етап – визначення економічних інтересів суб'єктів господарювання є ключовим етапом у формуванні конкурентних переваг. Економічні інтереси господарюючих суб'єктів визначаються як набір економічних і фінансових цілей, які він прагне досягти в процесі своєї діяльності. Ці інтереси включають різні аспекти, такі як прибутковість, збільшення ринкової частки, оптимізацію витрат, підвищення якості продукції, зростання обсягів продажів та залучення інвестицій [41, с. 428].

Важливо розуміти, що економічні інтереси повинні бути пов'язані з основною стратегією і цілями підприємства. Вони відображаються у фінансових показниках та планах підприємства і служать важливим орієнтиром для прийняття управлінських рішень і планування діяльності.

Слід врахувати, що економічні інтереси підприємства можуть змінюватися з часом відповідно до змін в економічному середовищі,

конкурентному осередку, потребам споживачів і багатьох інших факторів. Тому вони повинні регулярно оцінюватися для досягнення успіху підприємства на ринку.

Відбір привабливих міжнародних ринків є другим важливим етапом у формуванні конкурентних переваг для суб'єктів господарювання, які розглядають можливість розширення своєї діяльності на зовнішніх ринках. Цей процес є складним і вимагає обстеження багатьох факторів та ретельного аналізу. Правильно проведений відбір ринків може допомогти підприємству реалізувати свої економічні інтереси та створити конкурентні переваги на міжнародній арені.

Третій етап – дослідження бізнес-середовища обраних міжнародних ринків. Цей процес допоможе зрозуміти основні аспекти кожного ринку, здійснити аналіз і прийняти рішення щодо вибору ринку для розширення бізнесу. При дослідженні бізнес-середовища слід врахувати:

1. Ринковий потенціал: необхідно оцінити розмір цільового ринку і його потенціал для зростання у майбутньому.

2. Конкуренція: розглянути ступінь конкуренції на кожному ринку.

3. Економічний стан: дослідити економічний стан країни та її стабільність.

4. Політичні та правові аспекти: розглянути політичну стабільність, законодавство щодо бізнесу, права власності та інші правові аспекти.

5. Ризики і бар'єри: визначити можливі ризики, пов'язані з кожним ринком, такі як валютний ризик, політичний ризик, культурні бар'єри та інші.

6. Культурні відмінності: розглянути культурні аспекти, включаючи відношення до продуктів, спосіб споживання та комунікацію.

7. Інфраструктура: оцінити рівень розвитку інфраструктури, яка може вплинути на постачання товарів та логістичні процеси.

8. Цінова стратегія: розглянути цінову політику на ринку та з'ясувати, чи зможе підприємство конкурувати на ньому з цінами.

Четвертий етап – це виявлення ризиків міжнародної діяльності суб'єктів господарювання. Цей процес є важливим для успішного розвитку міжнародного бізнесу. Він допомагає підприємствам ідентифікувати та зрозуміти потенційні негативні фактори, які можуть вплинути на їхню діяльність на міжнародних ринках і визначити стратегії для їх управління. До ризиків, що можуть виникнути у здійсненні міжнародної діяльності, можна віднести: політичні, економічні, соціокультурні, технологічні, логістичні, фінансові та правові ризики.

Важливо пам'ятати, що міжнародна діяльність завжди пов'язана з ризиками, і успішні суб'єкти господарювання успішно розвиваються, враховуючи ці ризики в своїх стратегіях та планах.

П'ятий етап – вибір форми виходу суб'єктів господарювання на обрані міжнародні ринки. Цей процес є ключовим етапом в міжнародній експансії і може визначити подальший успіх або невдачу підприємства в міжнародній діяльності. Існує кілька основних форм виходу на міжнародні ринки, а саме:

1. Експорт – це важлива частина господарської діяльності багатьох країн і підприємств, і він має важливі аспекти та переваги:

- Розширення ринків збуту: експорт дозволяє суб'єктам господарювання розширити свій ринок збуту і знайти нових клієнтів за межами власної країни.

- Диверсифікація ризиків: якщо суб'єкт господарювання має клієнтів лише на внутрішньому ринку і цей ринок стає менш прибутковим або стикається з певними проблемами, то експорт допомагає зменшити ризики і залежність від одного ринку.

- Збільшення прибутковості: в деяких випадках зарубіжні ринки можуть бути більш прибутковими через вищі ціни, а також мати більший попит на певну продукцію.

- Зайнятість: експорт може створити додаткові робочі місця на підприємствах, що виробляють продукцію для міжнародного ринку.

- Розвиток технологій: в конкурентному міжнародному середовищі суб'єкти господарювання можуть бути змушені інвестувати у розвиток і покращення якості своєї продукції і технологій, що залишатися конкурентними на міжнародній арені.

Однак, експорт супроводжується деякими недоліками і викликами:

- Тарифи і мита: в деяких країнах існують тарифи і мита, які можуть збільшити вартість експортної продукції.

- Валютні ризики: зміни в обмінному курсі можуть вплинути на вартість продукції і прибуток суб'єктів господарювання, що експортують.

- Конкуренція міжнародний ринок дуже конкурентний, і конкурувати з іншими суб'єктами господарювання буде складно.

- Специфічні вимоги: кожна країна має свої правила, стандарти і вимоги щодо якості продукції, і їм потрібно відповідати.

- Ризики логістики: транспортування продукції через кордон може включати в себе ризики, які пов'язані із затримкою доставки, а також зниженням якості продукції.

2. Франчайзинг – це бізнес-модель, в якій одна компанія (франчайзер) надає іншій компанії (франчайзі) право використовувати свою торгову марку в обмін на відсоток від прибутку. Ця модель має свої переваги та недоліки.

Переваги франчайзингу:

- Підтримка та навчання: франчайзер надає франчайзі підтримку, навчання та допомогу в управлінні бізнесом, що сприяє підвищенню шансів на успіх.

- Економія часу і зусиль: франчайзи можуть використовувати готову бізнес-модель, що дозволяє їм уникнути багатьох труднощів, пов'язаних з розробкою та тестуванням нового бізнесу.

- Маркетингова підтримка: франчайзери зазвичай здійснюють національний та регіональний маркетинг, що дозволяє франчайзі залучити нових клієнтів.

Недоліки франчайзингу:

- Обмежена свобода: франчайзі обмежені стандартами і правилами, встановленими франчайзером, що може обмежити їх свободу приймати рішення.

- Високі витрати на вступ: вступ до франчайзингової системи вимагає значних інвестицій, таких як вартість права на франшизу та відкриття франчайзингового підприємства.

- Ризик залежності від франчайзера: у разі незадовільної роботи франчайзера або його фінансових проблем, франчайзі можуть постраждати.

- Можливість конфліктів із франчайзером: якщо виникають розбіжності щодо управління або інших питань, то може виникнути конфлікт між франчайзером та франчайзі.

3. Спільне підприємство - суб'єкт господарювання утворює спільне підприємство з місцевим партнером для спільного ведення бізнесу на міжнародному ринку.

Переваги спільних підприємств:

- Спільні ресурси і капітал: об'єднання спільних ресурсів і капіталу може сприяти більш ефективній роботі та розвитку підприємства.

- Розподіл ризику: ризики, пов'язані з бізнесом, можуть бути розділені між партнерами, і це допомагає зменшити фінансові втрати у випадку невдачі проєкту.

- Доступ до нових ринків: спільне підприємство надає можливість отримати доступ до нових ринків та об'єднати зусилля для подолання обмежень у регуляторному середовищі.

Недоліки спільних підприємств:

- Конфлікти між партнерами: розбіжності у інтересах або стратегіях можуть призводити до конфліктів між сторонами.

- Поділ прибутку: поділ прибутку і контроль над ним може стати предметом суперечок і вимагати додаткових домовленостей між партнерами.

- Ненадійні партнери: якщо один із партнерів виявиться ненадійним або занадто ризикованим, це може загрожувати іншим учасникам.

4. Викупівля або злиття - суб'єкт господарювання може придбати або об'єднатися з існуючою компанією на зовнішньому ринку, щоб отримати доступ до її ресурсів, клієнтської бази і досвіду.

До переваг відноситься:

- Отримання нових компетенцій: викупівля або злиття допомагають компанії здобути нові навички та знання, які допоможуть збільшити її конкурентну перевагу на міжнародному ринку.

- Розширення ринкової присутності: викупівля або злиття допомагають розширити географічну або сегменту частку на ринку.

- Синергія: викупівля або злиття можуть створювати синергії, що допомагають компаніям досягти результатів, які були б недосяжні для кожної з них окремо.

До недоліків відноситься:

- Ризик невдачі: викупівля або злиття можуть не завжди принести очікувані результати, і існує ризик, що компанія може втратити кошти, якщо не вдасться досягти очікуваних синергій.

- Потенційний опір працівників: якщо справа стосується злиття, то персонал обох компаній може відчувати опір, особливо якщо це може призвести до змін в умовах роботи або звільненню.

- Конфлікти: при викупівлі або злитті можуть виникнути конфлікти між працівниками і культурні різниці між компаніями.

5. Заснування власної філії або підприємства - суб'єкт господарювання створює дочірню компанію або філію на зовнішньому ринку.

Переваги:

- Ефективне використання ресурсів: філії можуть спільно з материнською компанією використовувати ресурси, такі як технології, знання та виробничі потужності, що можуть зменшити витрати та покращити ефективність.

- Повний контроль: власники підприємства мають повний контроль над всіма аспектами бізнесу, включаючи стратегію, рішення та прибуток.

- Гнучкість: підприємці можуть самі вирішувати, як розвивати свій бізнес і адаптувати його до змін у ринкових умовах без дозволу інших структур.

Недоліки:

- Обмежена автономія: філія підкоряється політиці та рішенням головної компанії, це може обмежувати її автономію та можливості для самостійного вирішення проблем.

- Більше відповідальності: власники підприємства мають більше обов'язків і відповідальності, включаючи управління персоналом, фінансами і виробництвом.

- Ризик залежності від материнської компанії: якщо материнська компанія зазнає фінансових труднощів або інших проблем, то це може вплинути на філію.

Вибір форми виходу на міжнародні ринки має бути об'єктивним і ретельно обдуманим процесом, який врахує економічні інтереси суб'єктів господарювання та можливі ризики ЗЕД.

Шостий етап – втілення ключових компетенцій в конкурентних перевагах на обраних міжнародних ринках – є останньою складовою у процесі формування конкурентних переваг на міжнародних ринках. На цьому етапі визначаються конкурентні переваги суб'єктів ринку, що досліджуються, а також проводиться постійний моніторинг і аналіз сформованих конкурентних переваг.

Реалізація конкурентних переваг на світовому ринку вимагає стратегічного підходу, глибокого розуміння місцевих ринкових умов і постійної адаптації до змін. Важливо бути готовим до викликів та ризиків, пов'язаних з міжнародною діяльністю, і шукати можливості для росту та розвитку на глобальному ринку.

1.3. Методичні підходи до виявлення конкурентних переваг продукції на глобальному ринку

Методичні підходи до виявлення конкурентних переваг продукції на глобальному ринку є критично важливими для успіху будь-якого господарюючого суб'єкта у сучасних умовах світової економіки. Неокласична та модерна теорії міжнародної торгівлі залишаються актуальними в сучасних умовах.

Неокласична теорія міжнародної торгівлі ґрунтується на ідеях класичних економістів, таких як Адам Сміт і Девід Рікардо. За теорією Рікардо, кожна країна повинна спеціалізуватися у виробництві тієї продукції, де вона має порівняльну перевагу, навіть якщо одна країна більш продуктивна в усіх сферах виробництва. Модель Хекшера-Оліна розширює ідеї Рікардо, додавши у розгляд виробництво продукції, яка вимагає різних факторів виробництва, таких як праця і капітал [41, с.430]. Неокласична теорія передбачає наявність вільної конкуренції на світових ринках. Країни повинні мати можливість вільно торгувати продукцією без обмежень та перешкод. Також дана теорія базується на мобільності факторів виробництва, однорідності продукції та оптимальності.

Високий рівень внутрішньогалузевої торгівлі і торгівлі між схожими країнами сприяє розвитку модерної теорії міжнародної торгівлі. Дана теорія враховує складність сучасного міжнародного економічного середовища, де країни не просто спеціалізуються на одній продукції, а розвивають диференційовану імпортно-експортну діяльність, що дозволяє враховувати різні види торгівлі, в тому числі внутрішньогалузеву. Модерна теорія міжнародної торгівлі також досліджує такі аспекти, як технологічний прогрес, вплив торгівлі на зайнятість та розподіл доходів.

Показники, що ґрунтуються на абсолютних величинах, таких як частка ринку або обсяг експорту, можуть надавати обмежену інформацію щодо конкурентної позиції галузі або продукції в національній економіці. Це через

те, що абсолютні значення не враховують розміри країни, її можливості виробництва та конкурентні переваги. Порівняння іменних секторів національних економік дозволяє краще зрозуміти в яких галузях країна має переваги та недоліки в порівнянні з іншими країнами. Серед показників, які найчастіше використовуються у міжнародній торгівлі та економічних дослідженнях, варто виділити індекс відносних порівняльних переваг (RCA), індекс відносної експортної конкурентоспроможності (RXA), індекс відносної залежності від імпорту (RMP), індекс відносних торговельних переваг (RTA) та RSCA [41, с.431]. Для оцінювання індексів порівняльних

переваг, таких як RMP, RXA та RTA, часто використовують емпіричні методи, які базуються на класичному методі В. Balassa.

Дані показники можна об'єднати у дві групи. До першої групи відносяться показники, що базуються на статистичних даних торгівлі, до другої – показники, що базуються на витратах виробництва. Ці дві групи показників допомагають оцінити конкурентоспроможність аграрного виробництва з різних точок зору, а саме: одні засновані на торгівлі та спеціалізації, а інші - на витратах та ефективності виробництва. Обидві групи можуть бути корисними для визначення стратегій розвитку сільськогосподарського сектору і вивчення конкурентних переваг країни на міжнародній арені.

Індекс відносних порівняльних переваг (RCA – Revealed Comparative Advantage) та індекс відносної експортної конкурентоспроможності (RXA – Relative Export Advantage) пов'язані між собою та використовуються для аналізу торгівлі між країнами, однак вони мають різні способи розрахунку.

RCA визначає, в яких галузях країна має відносну перевагу у виробництві та експорті порівняно з іншими країнами. Для розрахунку даного показника використовують наступну формулу:

$$RCA_{ij} = \frac{X_{ij} / \sum_j X_{ij}}{\sum_i X_{ij} / \sum_i \sum_j X_{ij}} = \frac{X_{ij} / \sum_i X_{ij}}{\sum_j X_{ij} / \sum_j \sum_i X_{ij}} \quad (1.1)$$

де X – експорт, j – товар, i – країна, k – сукупність товарів, n – сукупність країн

RXA аналізує конкурентоспроможність країни в конкретних галузях і враховує не лише експорт, а й імпорт товарів у цій галузі. Немає однієї загальної формули для даного показника, оскільки вона варіюється в залежності від конкретного дослідження і включає в себе такі фактори, як ціна, якість товару і обсяг експорту

Значення більше 1 в обох індексах вказують на конкурентні переваги країни в певній галузі. Це означає, що країна виробляє та експортує більше товарів, ніж імпортує, у конкретній галузі

Індекс відносної залежності від імпорту (RMP – Relative Import Penetration Index) – це економічний показник, який відображає ступінь залежності країни від імпорту продукції. Цей індекс використовується для визначення того, наскільки країна залежить від імпортової продукції та як ця залежність може вплинути на її економіку та безпеку. Даний показник обчислюється за формулою:

$$RMP = \frac{M_{ij} / \sum_n M_{nj}}{\sum_k M_{ik} / \sum_n \sum_k M_{nk}}, \quad (1.2)$$

при умові, що $k \neq j$, а $n \neq i$

Зазвичай, коли значення індексу RMP більше за 1, то це означає високу залежність від імпорту. Високий індекс свідчить про те, що країна може бути вразливою до змін у світових ринках або геополітичних факторах.

Також навпаки, коли індекс RMP менший за 1, це свідчить про низьку залежність від імпорту та наявність конкурентних переваг. Країна може виробляти достатню кількість продукції власного виробництва, щоб задовольнити внутрішні потреби, ще й експортувати залишки. Це може бути результатом наявності необхідних ресурсів, високої продуктивності праці, технологічної переваги і т.д.

Важливо враховувати, що результати показника залежать від багатьох факторів, включаючи ВВП країни, торговельні угоди, політику та інші економічні і політичні обставини.

Індекс відносних торговельних переваг (RTA – Relative Trade Advantage Index) є показником, який використовується для оцінки конкурентних переваг країни в міжнародній торгівлі. RTA обчислюється за формулою:

$$RTA = RXA_{ij} - RMP_{ij}, \quad (1.3)$$

де RXA - індекс відносної експортної конкурентоспроможності j -го товару в i -й країні, а RMP - індекс відносної залежності від імпорту RMP j -го товару в i -й країні.

Цей індекс може бути як додатним, так і від'ємним і може набувати різних значень, відображаючи рівень конкурентних переваг країни на світовому ринку. Також, мінімальне та максимальне значення даного показника не обмежене. Ось як це працює:

1. Додатні значення: вказують на те, що країна має конкурентні переваги у виробництві певних товарів. Це може бути сприятливим показником для економіки країни і свідчити про те, що вона ефективно конкурує на міжнародних ринках.

2. Від'ємні значення: показують, що країна має недоліки в конкурентній боротьбі на міжнародних ринках. Це може вказувати на низьку ефективність виробництва, високі витрати, низьку якість товару чи інші проблеми.

3. Мінімальні та максимальні значення: RTA може коливатися від дуже великого від'ємного значення до дуже великого додатного значення, і немає жорсткого обмеження для мінімального або максимального значення. Це залежить від певних економічних умов і особливостей країни.

Індекс відносних торговельних переваг є важливим інструментом для аналізу міжнародної торгівлі і може використовуватися для прийняття рішень

щодо торговельної політики, розвитку експорту та імпорту, а також розуміння конкурентних переваг продукції країни на світовому ринку.

Симетричний індекс виявлення порівняльних переваг (RSCA – Symmetric Revealed Comparative Advantage) використовується для аналізу зовнішньої торгівлі та визначення спеціалізації країни в певних видах продукції або секторах. RSCA розраховується за формулою:

$$RSCA = (RCA - 1) / (RCA + 1). \quad (1.4)$$

Додатні значення цього показника свідчать про наявність порівняльної переваги в даному секторі, що означає, що країна експортує більше продукції у цьому секторі, ніж може бути очікувано відповідно до загальної структури її торговельних операцій. Від'ємні значення показника свідчать про те, що країна не має порівняльних переваг у даному секторі і неефективно конкурує на світовому ринку в цій сфері.

Цей індекс допомагає країнам визначити сильні та слабкі сторони їхньої економіки, розробити стратегії розвитку та торгівлі, а також приймати рішення щодо торговельної політики.

Індекс Grubel-Lloyd (GL) – показник, що використовується для визначення конкурентних переваг внутрішньогалузевої торгівлі. Даний індекс використовують для оцінки рівня внутрішньогалузевої торгівлі між двома країнами або регіонами, які спеціалізуються в одній і тій же галузі промисловості. Основна ідея полягає в тому, щоб визначити наскільки обидві сторони торгують між собою схожою продукцією, що належить до одного й того ж сектору. Індекс GL розраховується за формулою:

$$GL = 1 - \frac{(X_{ij} - M_{ij})}{(X_{ij} + M_{ij})}, \quad (1.5)$$

де X – експорт, M – імпорт, j – товар, i – країна.

Значення даного індексу коливаються від 0 до 1. Якщо індекс GL дорівнює 0, то це означає низький рівень внутрішньогалузевої торгівлі, країни спеціалізуються в різних галузях і майже не торгують між собою схожою продукцією. Значення близьке до 1, навпаки, свідчить про високий

рівень внутрішньогалузевої торгівлі, країни спеціалізуються на виробництві схожої продукції і більша частина їх торгівлі відбувається в межах цієї галузі.

Слід зазначити, що Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) рекомендує використовувати індекс RSCA та індекс GL для аналізу та оцінки різних аспектів міжнародної торгівлі та внутрішньогалузевої торгівлі.

Також для визначення конкурентних позицій суб'єктів господарювання на ринку часто використовують різні інструменти та моделі, розроблені світовою економічною теорією та практикою. Одним з найбільш

широко застосовуваних є матриця Бостонської консультативної групи (BCG Matrix), матриця МакКінсі/Дженерал Електрик (GE/McKinsey Matrix) та модель ADL (Arthur de Little) [41, с.432].

Усі ці методичні підходи до виявлення конкурентних переваг продукції на глобальному ринку слугують інструментами для вивчення торговельних і економічних відносин між країнами і допомагають аналізувати їх конкурентні переваги, спеціалізацію і залежність від імпорту. Вони є важливими для прийняття рішень щодо торговельної політики та розвитку економіки.

РОЗДІЛ 2

НАУБІП УКРАЇНИ

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗЕРНА ТА ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

2.1. Сучасний стан світового ринку зерна та продуктів його переробки

Аграрний сектор має важливе значення у сучасних глобалізаційних умовах. Продовольче забезпечення населення є однією з найбільш важливих і актуальних проблем нашого часу, особливо з урахуванням зростаючої кількості населення світу.

Зернова галузь та продукти його переробки відіграють ключову роль у забезпеченні продукцією і продовольчими ресурсами не лише на внутрішньому ринку, але й на міжнародному рівні.

Сприяння розвитку зернової галузі та продуктів його переробки можуть мати значний вплив на економічний розвиток держави, створюючи нові можливості для зростання виробництва, збільшення доходів сільського населення та розширення експортних можливостей.

Рис. 2.3. Глобальна структура виробництва зернових у 2022 р., %

Джерело: [4]

Кукурудза є однією з найбільш розповсюджених та важливих зернових культур у світі. Її велика площа вирощування і високий обсяг виробництва роблять її ключовою культурою у сільському господарстві багатьох країн.

Таблиця 2.1

Посівна площа, урожайність і валовий збір країн-найбільших виробників кукурудзи у світі

Країна	2019/20 МР	2020/21 МР	2021/22 МР	2021/22 МР	
	Валовий збір, млн. т			Площа посівів, млн. га	Врожайність, т/га
Аргентина	49	50,6	52	7	7,57
США	60,2	69,8	63,5	34,5	11,11
Франція	12,7	13,4	12,1	1,5	10,07
Бразилія	98,4	133,5	115	20,8	5,48
Китай	225,7	260,7	272,5	43,3	5,29
Мексика	26,7	27	27,6	7,2	3,83
Індія	28,9	30,2	30	9,9	3,28

Джерело: [30]

Отже, загальна площа, на якій вирощувалася кукурудза в 2021/22 МР, становила 150,3 мільйона гектарів. Це на 3 мільйони гектарів більше, ніж у попередні роки. Топ-3 лідерами за розмірами посівних площ стали: Китай (перше місце) – 43,3 млн.га, США (друге місце) – 34,5 млн.га та Бразилія (третє місце) – 20,8 млн.га. Такі великі посівні площі культури свідчать про велике значення кукурудзи в сільському господарстві цих країн.

Однак, не в усіх країнах відбувається збільшення посівних площ під кукурудзу. До прикладу, у Франції у 2021/22 МР посівні площі дещо зменшилися через зниження інтересу виробників до вирощування цієї культури через високі виробничі витрати.

Якщо ж говорити про врожайність, то лідером в цьому напрямі є США – 11,1 т/га. Незважаючи на несприятливі погодні умови та запізний початок посівної кампанії через спеку, країні вдалося досягнути високого врожаю цієї культури. Друге місце за врожайністю посідає Франція – 10,07 т/га. Плідри

скорочення посівних площ, країні вдалося все-таки зібрати рекордну кількість врожаю.

Згідно з прогнозами, країни Євросоюзу стикаються зі суттєвим зниженням врожаю кукурудзи через аномальне потепління. Через ці обставини планується збільшення імпорту цієї культури, зокрема, з України.

Світове виробництво кукурудзи в 2021/22 МР зросло на 83 млн. т і становило 1206 млн. т. Також, експорт кукурудзи цього ж маркетингового року становив 200,1 млн. т.

У 2022/23 МР Бразилія вперше стала найбільшим експортером кукурудзи в світі, обігнавши США, які традиційно займали перше місце. Це пов'язано з кількома факторами, зокрема з рекордним урожаєм кукурудзи (+31%) завдяки сприятливим погодним умовам, а також з війною в Україні, яка призвела до зниження експорту кукурудзи з даної країни. Переважно кукурудзу з Бразилії споживають Іран, Єгипет, Іспанія та Саудівська Аравія.

США володіють статусом світового лідера у виробництві кукурудзи. Навіть при несприятливих погодних умовах виробництво цієї культури зросло на 25,5 мільйонів тонн, що становить приблизно 7% збільшення.

Площа, на якій вирощується кукурудза в країні, також збільшилася на 1,2 мільйони гектарів, що становить близько 4% збільшення. Внутрішнє споживання кукурудзи в США становить близько 82%, а близько 17% виробленої кукурудзи експортується на міжнародні ринки. Головними країнами-імпортерами кукурудзи зі США є Китай, Японія, Мексика, Південна Корея, Венесуела та інші [33].

Протягом останніх трьох років Аргентина досягла значних успіхів у виробництві кукурудзи. Посівні площі в країні збільшились на 8%, що свідчить про зростання інтересу фермерів до кукурудзи як культури. Також, незважаючи на невелике зменшення врожайності через тривалу засуху в деяких регіонах, загальне виробництво кукурудзи в Аргентині зросло на 3%.

У 2022/23 МР експорт кукурудзи з країни становив 39 млн. т. Основними імпортерами кукурудзи є: Південна Корея, Єгипет, Алжир, Марокко та Перу.

Щодо пшениці – вона розташовується на другому місці за площею вирощування та обсягом виробництва після кукурудзи. Її високий обсяг виробництва останні декілька років також був рекордно високим.

Таблиця 2.2

Найбільші країни-виробники пшениці у світі

Країна	2019/20 МР	2020/21 МР	2021/22 МР	2021/22 МР	
	Виробництво, млн. т			Площа посівів, млн. га	Врожайність, т/га
Індія	107,2	109,6	106,8	31,1	3,52
Китай	134,2	137,1	135,7	23,6	5,81
США	53,3	44,9	43,5	15	2,98
Франція	41,4	30,5	35,4	5,3	7,02
Аргентина	20,4	17,1	21,5	6,5	3,38
Пакистан	27	24,9	26,4	9,1	3
Канада	32,6	35,8	21,7	9,2	2,34

Джерело: [30]

Так, протягом 2020/21 МР у всьому світі було вироблено 774,55 млн. т пшениці, а у 2021/22 МР – 779,33 млн. т. Лідерами з виробництва являються

Китай та Індія, а також ЄС. Однак, згідно даними ФАОСТАТ, у 2022/23 МР

світове виробництво пшениці погіршилося до 774,8 млн. т. Це пов'язано з аномальною спекою в країнах ЄС та зменшенням виробництва в Україні на 11,5 млн. т через військові дії Росії.

Лідерами за площами посівів є Індія – 31,1 млн. га та Китай – 23,6 млн. га. Незважаючи на те, що Китай має менші посівні площі ніж Індія, майже на 8 млн. га, однак посідає перше місце по виробництву пшениці за рахунок більшої врожайності. Це пов'язано із застосуванням сучасних сільськогосподарських технологій.

Якщо ж аналізувати рівень врожайності пшениці, то лідерами являються Франція – 7,02 т/га та Китай – 5,8 т/га. Не дивлячись на те, що посівні площі під культуру в Китаї зменшуються, проте врожайність пшениці лише збільшується.

Найбільшими країнами-експортерами пшениці у 2022/23 МР стали: США (21,1 млн. т), Франція (7,2 млн. т), Румунія (5,9 млн. т), Німеччина (3,1 млн. т) та Болгарія (1,6 млн. т). Значна частина зернового експорту спрямована в Алжир, Єгипет, Китай, ПАР та Марокко.

Провідні міжнародні товарні біржі, такі як біржа Чикаго (ZWZ2) та Нью-Йоркська (NYMEX) відіграють важливу роль у формуванні світових цін на зернові культури.

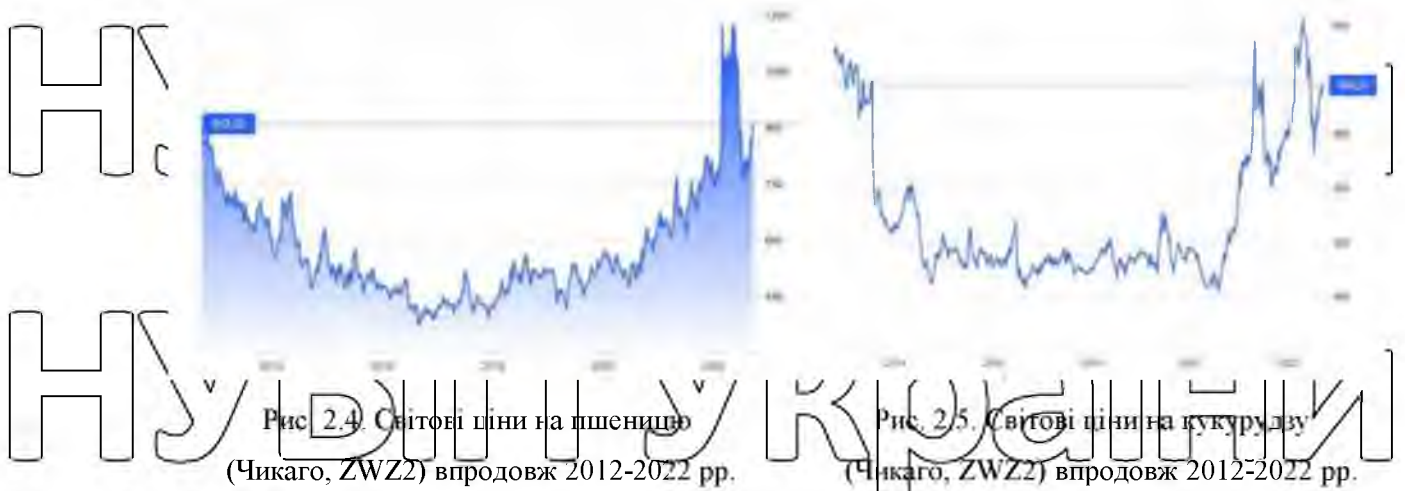
Для вимірювання зернових культур на біржах ZWZ2 та NYMEX використовується одиниця вимірювання, яка називається «бушель». Бушель це англійська і американська одиниця об'єму, яка використовується для вимірювання сухих зернових культур.

Кожна зернова культура має свій власний ваговий еквівалент для бушеля, і вартість цих бушелів виражається в центах за 100 бушелів.

Важливо мати на увазі, що ваговий еквівалент бушеля може відрізнитися для різних культур. Так, для пшениці бушель відповідає приблизно 27,2 кг, а для кукурудзи приблизно 25,4 кг.

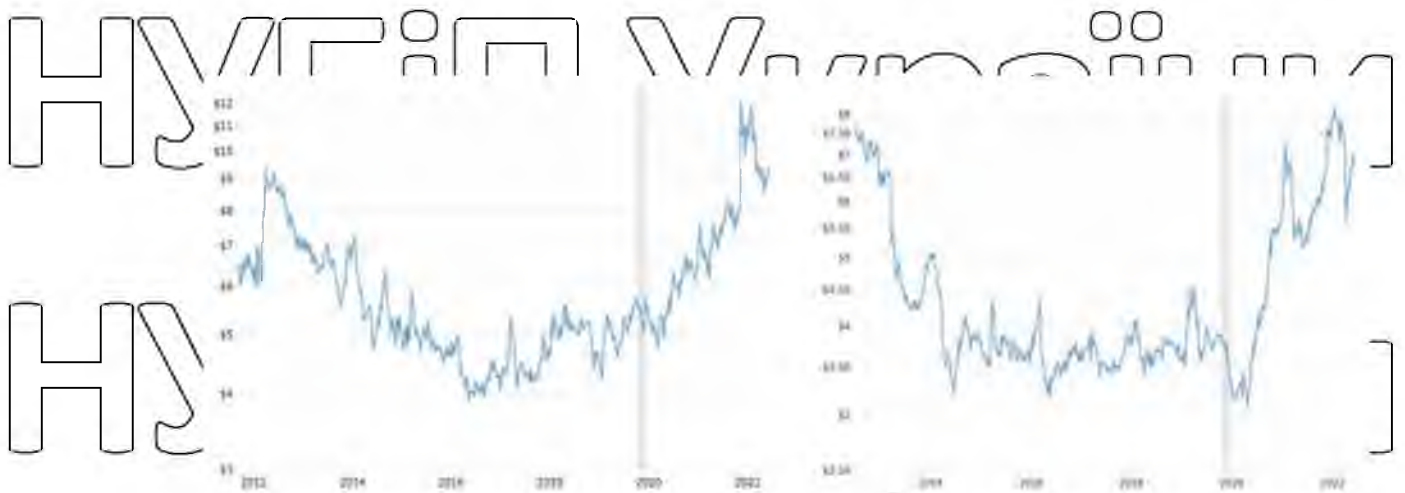
Біржа Чикаго (ZWZ2) є однією з найбільших і найважливіших товарних бірж у США та усьому світі. Оголошення «мобілізації» в Росії у війні проти України, погрози з боку агресора щодо «зернового коридору», референдуми на окупованих територіях України, логістичні проблеми - усі ці останні світові події та геополітичні фактори значно вплинули на котирування пшениці та кукурудзи.

Станом на жовтень 2022 року ціна на пшеницю коливалася у рамках від 790 до 950 USD cent/100 бу, на кукурудзу - від 564 до 700 USD cent/100 бу (рис. 2.4., рис. 2.5.).

Джерело: [44]

Нью-Йоркська біржа (NYMEX) є однією з провідних товарно-сировинних бірж в Сполучених Штатах та у світі загалом. Так само як і на біржі Чикаго, котирування пшениці та кукурудзи зростає з тих самих причин. Станом на жовтень 2022 року ціна на пшеницю становила 800-950 USD cent/100 бу, а на кукурудзу – 550 – 698 USD cent/100 бу.

Прoаналізувавши динаміку цін на пшеницю та кукурудзу на двох найбільших світових біржах, можна зробити висновок, що починаючи з 2012/13 МР та 2014/15 МР ринок зернових є доволі нестабільним, та залежить від мікро- та макроекономічних факторів.

У 2021/22 МР ціни на пшеницю та кукурудзу значно піднялися. Станом на липень 2021 року, ціни на пшеницю на світових біржах коливалися в межах 600-700 USD cent/100 бу, а на кукурудзу – 400-500 USD cent/100 бу.

Проте, з середини 2021/22 МР ціни на зернові зросли більш ніж у 1,5 рази.

Так, станом на червень 2022 року ціна на пшеницю становила 1000-1200 USD cent/100 бу, кукурудзу – 700-800 USD cent/100 бу.

Зростання ціни на зернові було такі очевидним, це зумовлено такими факторами як: засуха у Південній Америці та ЄС, можливість енергетичної кризи у світі, зміни геополітичних відносин через військові дії країни-агресора. Також, через агресивні дії Росії в Азово-Чорноморському регіоні зросла вартість страхування експортних суден. Збільшення вартості страхування може підвищити загальні витрати на транспортування та зберігання сільськогосподарської продукції, що робить їх менш привабливими для закупівлі на міжнародних ринках.

У 2022/23 МР ціни на зернові дещо врегулювалися у порівнянні з 2021/22 МР. Це пов'язано з такою низкою факторів: реалізація «зернового коридору» та можливість безпечного експорту зерна з України, початок посівної кампанії у Європі та США. Однак, після оголошення Росією про вихід із «зернового коридору» світові ціни на пшеницю та кукурудзу знову піднялися, проте з часом стабілізувалися.

На міжнародному рівні борошно продовжує залишатися ключовим продуктом переробки зерна, який підлягає інтенсивному торговельному обороту. Приблизно 37% всіх зернових продуктів, що експортуються, становить борошно. Понад 90% загального обсягу торгівлі борошном припадає на пшеничне борошно, тоді як кукурудзяне, рисове та інші, складають лише 10% цього обсягу.

НУБІП України

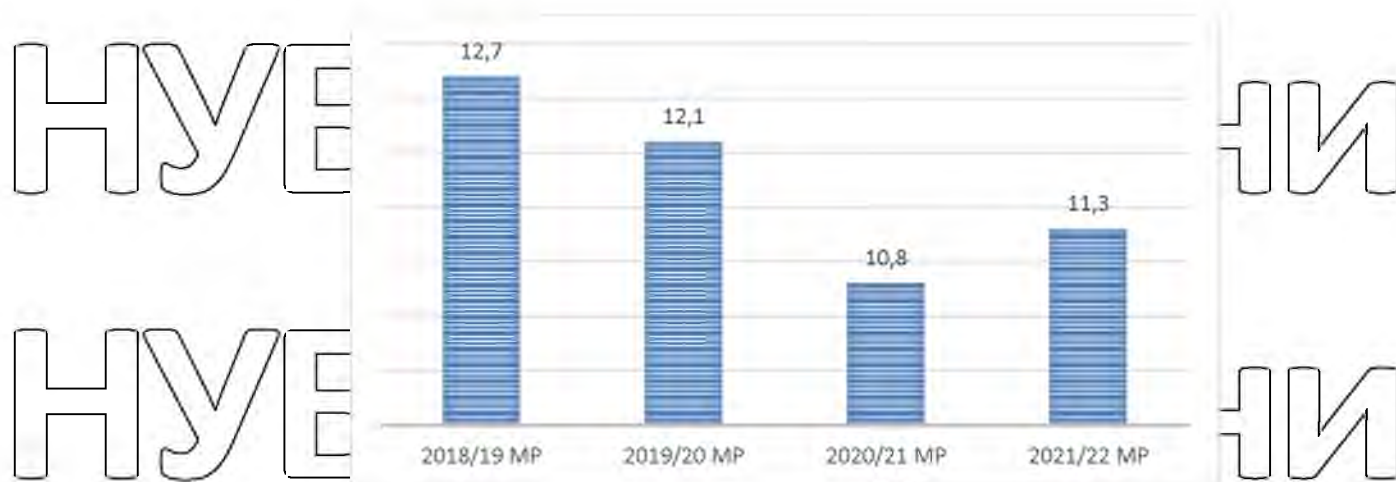

Рис. 2.8. Обсяги світової торгівлі борошном

в період за 2018-2022 МР, млн. т

Джерело: [30]

З рис. 2.8. можна побачити, що найбільші обсяги світової торгівлі борошном спостерігалися у 2018/19 МР. З одного боку, це представляє собою

помітний ріст, а з іншого - збільшення глобальної торгівлі іншими зерновими

продуктами такими, як клейковина, солод та крупи відбувається значно швидше.

В подальших роках обсяги торгівлі борошном скоротилися. Це цілком очевидно, оскільки всі країни зосередились на своїй власній внутрішній

переробці. Крім того, пандемія COVID-19 стала поштовхом до зменшення обсягів торгівлі борошном.

Країни Європи становлять приблизно 24% всієї світової торгівлі борошном, що дорівнює \$1,05 млрд. З цієї суми понад 90% генерується

завдяки торговим операціям між країнами Євросоюзу. Важливо відзначити,

що географічна спрямованість торгових потоків є ключовою особливістю у світовій торгівлі борошном.

Другим найважливішим регіоном для світових виробників борошна є Близький Схід. Річний імпорт цього регіону становить приблизно \$1 млрд,

що складає 20% від усього світового імпорту борошна. Головним імпортером

у цьому регіоні є Ірак, який здійснює близько 60% всіх поставок. Туреччина є основним постачальником борошна в цьому регіоні, забезпечуючи майже три

чверті від загального обсягу поставок. Ця висока частка, яку займає одна країна, ще раз підкреслює значущу роль географічної спрямованості у світовій торгівлі борошном.

Ринок Африки є третім за розміром споживачем борошна у світі, який складає 16% від загального обсягу імпорту цієї продукції. Загальна сума покупок борошна в цьому регіоні становить \$763 мільйони. Трьох найбільших країн-імпортерів, які разом забезпечують понад половину всього імпорту, включають Анголу, Судан і Сомалі. У той час як Туреччина і країни Європейського союзу залишаються основними постачальниками борошна на цьому ринку.

Що стосується ринку Америки, то країна споживає приблизно 15% світового обсягу імпорту борошна, що дорівнює \$685 мільйонам. Головними країнами-імпортерами є Бразилія, Болівія і Мексика, які разом закуповують близько 55% загального обсягу поставок в регіоні. Америка купує продукцію переважно з Канади.

Індонезія, одна з найбільших імпортерів борошна в Азії, в даний момент переживає процес ринкової перетвореності, з метою стати провідним виробником борошна не тільки в своєму регіоні, а й у всьому світі. До прикладу, у 2018 році країна імпортувала 774 тис. т борошна, однак у 2022 році імпорт становив 44 тис. т зерна. Тобто, відбулося значне скорочення імпорту у декілька разів. Однак, імпорт пшениці за даний період збільшився майже у 2 рази, майже до 9,5 млн. т. Експорт пшеничного борошна також збільшився у 2 рази – до 90 млн.т. Протягом наступних років в країні очікується значне збільшення потужностей переробки зерна на борошно до 12,2 млн.т [2].

Країни СНД становлять близько 4% світового імпорту борошна, що оцінюється приблизно в \$200 мільйонів щорічно. Узбекистан виступає основним імпортером у регіоні і здійснює близько 60% усіх поставок цього продукту.

Останні декілька років Узбекистан активно переробляє зерно на борошно. Крім того, для підтримки цього сектору, країна відмінняє митні збори на імпорту пшениці та сприяє експорту борошна.

Світовий ринок клейковини як продукту переробки зерна є великим і динамічним. У 2022 році він оцінювався в 3,3 мільярда доларів США.

Основними факторами зростання ринку є зростаюче споживання хлібобулочних виробів і харчових продуктів, що містять клейковину, в країнах з високим рівнем доходу. Крім того, зростаюча популярність безглютенової дієти також стимулює попит на клейковину.

Основними споживачами клейковини є харчова промисловість, пивоварна промисловість та фармацевтична промисловість. Харчова промисловість є найбільшим споживачем клейковини, на її частку припадає близько 70% світового споживання. Пивоварна промисловість є другим за величиною споживачем, на її частку припадає близько 20% світового споживання. Фармацевтична промисловість є третім за величиною споживачем, на її частку припадає близько 10% світового споживання.

Основними виробниками клейковини є США, Китай, Індія та ЄС. США є найбільшим виробником клейковини у світі, на його частку припадає близько 40% світового виробництва. Китай є другим за величиною виробником, на його частку припадає близько 20% світового виробництва. Індія та ЄС є іншими основними виробниками клейковини.

Найбільшими країнами-імпортерами клейковини за аналізований період є Чехія, яка у 2020 р. імпортувала 478 т на суму 1507,08 дол. США, Литва - 578,3 т на суму 1384,47 дол. США у 2021 р. та Польща - 449,6 т на суму 1600 дол. США у 2022 р.

НУБІП України

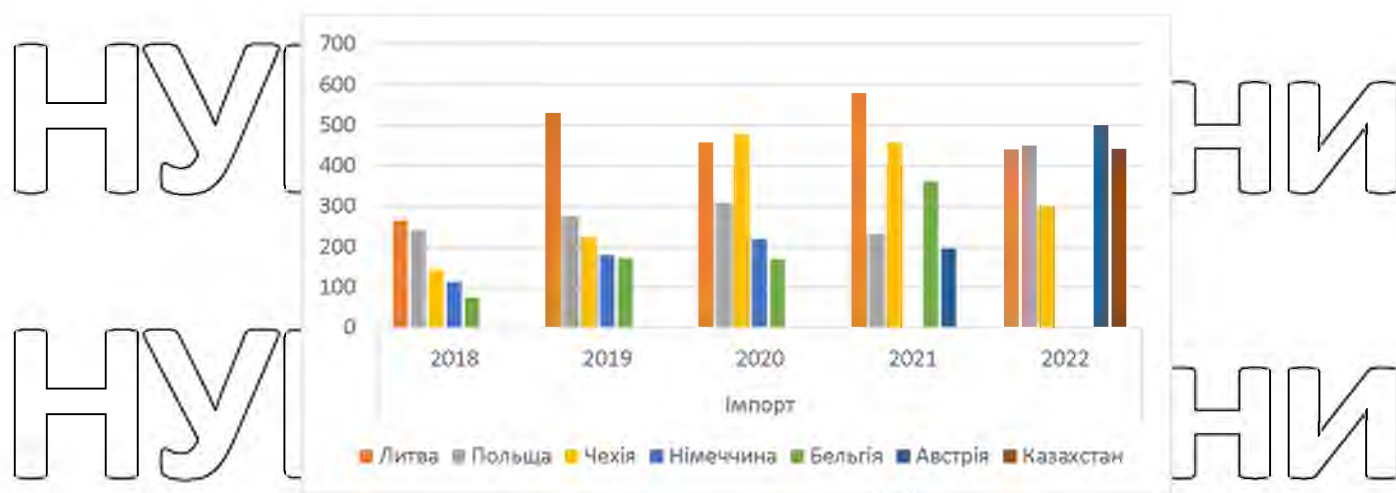

Рис. 2.9. Країни-найбільші світові імпортери клейковини

за 2018-2022 рр., т

Джерело: [30]

На сьогоднішній день, ціна за клейковину на світових ринках становить 1200-1500 дол. США за тону. Однак, ціна може варіюватися в залежності від різних факторів: врожайність та кон'юнктура на ринку пшениці, валютні коливання, регулююча політика та глобальний попит [33].

2.2. Місце України на світовому ринку зерна і продуктів його переробки

Україна є однією з провідних країн у світі за виробництвом і експортом зернових культур та продуктів їх переробки. Родючі землі та природно-кліматичні умови країни сприяють вирощуванню високоякісного продовольчого зерна, і її продукція є важливою складовою світового аграрного ринку.

Виробництво зернових в Україні у 2021 році складало 86,01 млн. т. На початку 2022 року, станом на 21 лютого, Україна вже експортувала 42,54 млн. т зернових. Але велика кількість зерна ще залишалася на складах та елеваторах – близько 27 млн. т. Однак війна, розпочата Росією, заблокувала вивезення зерна через Чорне море. Це стало серйозною перешкодою для експорту зерна і призвело до значних втрат та економічних труднощів для України.

Попри військову агресію Росії, у 2021/22 МР році Україні вдалося зібрати рекордний врожай пшениці за всю історію незалежності – 32,2 млн. т. Цей показник на 31% більше ніж у 2020/21 МР році.

Рис. 2.10. Динаміка виробництва і експорту української пшениці за 2018-2023 МР, млн. т

Джерело: [27]

Динаміка виробництва української кукурудзи має стійку тенденцію до зростання (див. рис. 2.11.). Зростання виробництва кукурудзи в Україні відбувається за рахунок збільшення площ посівів та підвищення врожайності. У 2021/2022 МР площі посівів кукурудзи в Україні становили 5,6 млн. гектарів, що на 6% більше, ніж у попередньому МР. Врожайність кукурудзи в Україні в 2021/2022 МР становила 4,3 т/га, що на 1% більше, ніж у попередньому МР.

Рис. 2.11. Динаміка виробництва і експорту української кукурудзи

за 2018-2022 МР, млн. т

Джерело: [27]

Від початку повномасштабного вторгнення Росії експорт українського зерна призупинився до серпня 2022 року. Станом на той час, експорт пшениці та кукурудзи зменшився майже у 1,6 разів. Як зазначалося попередньо, часткова блокада чорноморських портів Росією була однією з вагомих причин зменшення експорту зернових культур. До війни в Україні 95% зерна експортувалося через південні порти – 6 млн. т кожного місяця. З втратою контролю над деякими південними портами, експорт зернових відбувався залізницею. Однак, обсяги відправки значно менші – майже у 20 разів.

До нападу Росії, експорт зернових в Україні відбувався через порти Одеси, Миколаєва та Чорноморська. Невеликі обсяги експортувалися також через порти Маріуполя та Бердянська. На даний час, в наших портах чекає на експорт близько 8 млн. т зерна врожаю 2022 року.

Рис. 2.11. Обсяги експорту зернових за видом транспорту за січень-жовтень 2022 р., млн т

Джерело: [13]

Альтернативні види транспорту, такі як автотранспорт, залізниця та річковий транспорт не можуть повністю компенсувати втрату експорту морським транспортом, особливо в разі великих обсягів зернових. Ці види транспорту зазвичай дорожчі та менш ефективні з точки зору витрати часу. Зерновий експорт є важливою галуззю для України, з негледу розвантаження внутрішнього ринку і як джерела валютних надходжень.

Зерновий коридор – це ініціатива, яка була запроваджена гуманітарними організаціями та місіями, як реакція на важку ситуацію з постачанням зернових культур у різні регіони світу. Відсутність експорту українського зерна значно вплинула на світові ціни зернових, а також викликала продовольчу небезпеку у деяких вразливих регіонах світу, зокрема, Африки.

Станом на 1 грудня 2022 року, з українських портів вийшло 577 суден (див. рис. 2.12.). Країна-агресор будь-якими способами намагалася блокувати і зірвати вихід кораблів: бували періоди, коли судна не могли вийти з портів протягом 15-20 днів. Тому, уряд України розглядає можливість транспортування зернових культур залізницею через країни ЄС, а саме, Польщі та Румунії.

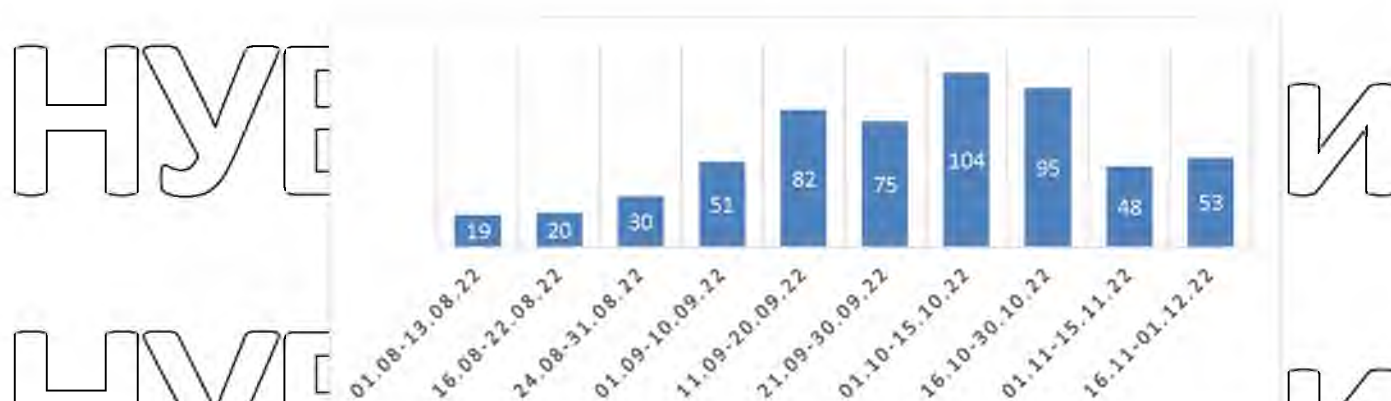

Рис. 2.12. Кількість морських суден, які вийшли з українських портів зерновим коридором станом на 01.12.2022 р.

Джерело: [13]

Витязняним експортерам вдалося частково відновити експорт через Дунай. Однак, це не знімає напруги на світовому ринку продовольства. Уже зараз зрозуміли потенційні наслідки війни для світового ринку продовольства, а саме: зростання цін на с/г продукцію, руйнування сільськогосподарської інфраструктури, перерви в ланцюгах поставок, вплив на продовольчу безпеку для країн-імпортерів та економічні втрати.

Рис. 2.13. Динаміка внутрішніх цін на пшеницю та кукурудзу у жовтні-листопаді 2022 року, тис. грн

Джерело: [4]

Якщо розглядати динаміку цін на пшеницю та кукурудзу на внутрішньому ринку, то можна сказати, що у 2022 році ціни залишилися на

рівні попереднього сезону. До моменту підписання «зернової угоди» ціни на зернові колися у діапазоні від 2500 до 4900 грн. за тону. Це спричинено такими факторами, як перевищення пропозиції над попитом та неможливість вивезти зерно морем.

Вже у період дії «зернової угоди», ціни на зернові дещо піднялися – 5000-5700 грн. за тону.

Підвищення внутрішніх цін на культури відбувалися через зменшення пропозиції, що було спричинене російськими ракетними атаками по енергетичній інфраструктурі. 90% територій України залишалися без світла, і це негативно вплинуло на логістику, перевалку та й на роботу експортного ринку в цілому. Збільшення цін на ресурси для виробництва сільськогосподарської продукції (насіння, засоби захисту рослин, паливо та добриво) - ще одна вагома причина підвищення внутрішніх цін на зернові.

Вторгнення з боку північних сусідів вплинуло не тільки на зерновий ринок України, а й на продукти його переробки. Так, у 2022-2023 рр. споживання та виробництво борошна істотно скоротилося і це зрозуміло чому саме – частина українських територій залишається окупованою, а також більшість українців виїхали за кордон. У 2022/23 МР виробництво борошна скоротилося на 4,5% у порівнянні з 2021/22 МР, а внутрішнє споживання – на 17% відповідно.

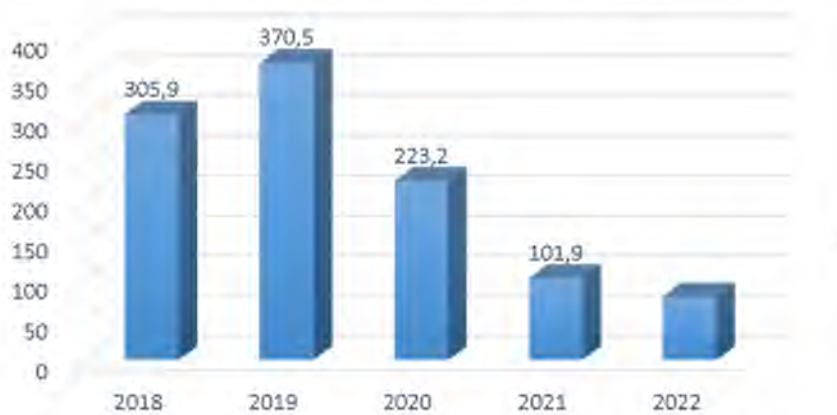

Рис. 2.14. Експорт борошна у період з 2018 по 2022 рр., тис. т

Джерело: [27]

Якщо проаналізувати рис. 2.14, можна побачити, що у 2022 році показник експорту борошна виявся найнижчим протягом останніх декількох років. Проте, такий результат у військовий період є доволі таки непоганим.

У другому кварталі 2022/23 МР Європейський Союз пішов Україні назустріч - зняв усі квоти та скасував мита на імпорту борошна. Це рішення сприяло підвищенню експорту борошна до країн ЄС і відкрило нові можливості для українських виробників.

■ ЄС ■ Близький Схід та Африка ■ Туреччина ■ Решта

Рис. 2.15. Географічний напрям експорту українського борошна у 2022 році, %

Джерело: [4]

У 2021/22 МР найбільшими імпортерами українського борошна стали ОАЕ – 13 903 тис. т та Палестина – 11 699 тис. т.

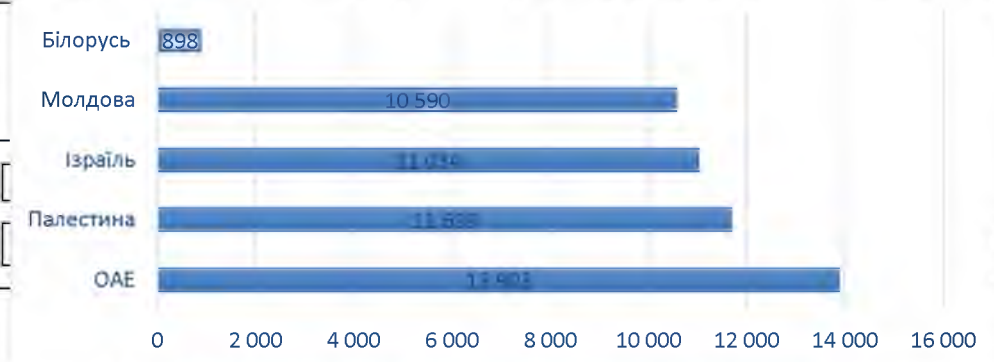

Рис. 2.16. Найбільші світові імпортери українського борошна за 2021/22 МР, тис. т

Джерело: [26]

Однак, у 2022/23 МР потенційними лідерами за імпортом стали Молдова – 33 716 тис. т та Польща – 21 810 тис. т

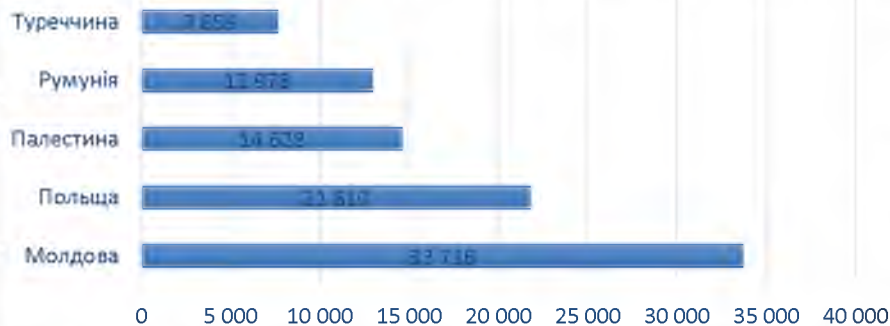

Рис. 2.17 Найбільші світові імпортери українського борошна за 2022/23 МР, тис. т

Джерело: [26]

Також можемо побачити, що українські експортери зміцнили свої позиції на ринку Близького Сходу. У 2021/22 МР Палестина імпортувала 11,6 тис. т українського борошна, а вже у 2022/23 МР збільшила обсяги імпорту – 14,6 тис. т.

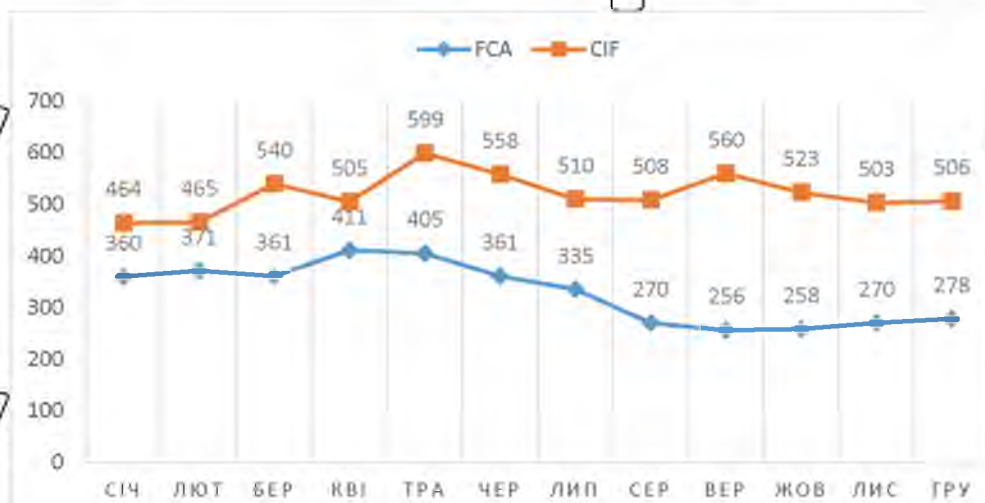

Рис. 2.18. Ціни на борошно,

що експортувалося з України у 2022 р., USD/т

Джерело: [2]

Війна в Україні стала катализатором зростання цін на продовольство, включаючи борошно. Ціни на експорт українського борошна в 2022 році

були в середньому на 25% вищими, ніж у 2021 році. Найбільше зросли ціни на борошно вищого гатунку, яке використовувалося для виробництва макаронних виробів та інших готових продуктів харчування. Надалі очікується, що ціни на експорт українського борошна залишатимуться високими. Це пов'язано з тим, що світове виробництво пшениці в 2023 році, швидше за все, залишиться низьким, а попит на зерно та зернопродукти буде залишатися високим.

Не дивлячись на те, що Україна є однією зі світових лідерів по виробництву та експорту зернових культур, однак займає 12 місце у світовому рейтингу по збуту пшеничного борошна. Одна із можливих причин того, чому країна посідає таке місце у світовому рейтингу – обмежена обробка пшениці на внутрішньому ринку та залежність від експорту сировини. Частина пшениці може бути відправлена за кордон для подальшої обробки та виробництва борошна в інших країнах, що може вплинути на позиції України в рейтингу. До прикладу, турки, які виготовляють борошно з української пшениці, є більш конкурентними ніж Україна. Оскільки у них нижча ціна на логістику, та інші складові виробництва і постачання.

Світовий ринок торгівлі борошном вже й не такий великий – приблизно 15 млн. т. Він давно поділений і в цілому непогано укомплектований. На ринку існує кілька головних гравців, які мають велике виробництво та експорт борошна. Ці країни мають довготривалі торгівельні відносини та зв'язки, що сприяють сталому обсягу торгівлі продукцією. Саме тому, Україна постійно мусить виборювати конкурентні позиції серед турків, європейців та постачальників з Ірану.

Україна є одним із найбільших виробників і експортерів клейковини у світі. Виробництво клейковини в Україні зростає з року в рік. У 2018 році Україна виробила 2,2 млн. тонн клейковини, у 2019 році - 2,5 млн. тонн, у 2020 році - 2,8 млн. тонн, у 2021 році - 3,0 млн. тонн і у 2022 році - 3,2 млн. тонн [26].

Що стосується експорту клейковини, то він також активно зростає. У 2018 році Україна експортувала 2,0 млн. тонн клейковини, у 2019 році - 2,3 млн. тонн, у 2020 році - 2,6 млн. тонн, у 2021 році - 2,8 млн. тонн і у 2022 році - 2,8 млн. тонн [26]. Основними країнами-імпортерами української клейковини є Китай, Індія, США, Японія та Туреччина.

Ціна української клейковини за останні 5 років демонструє стійку тенденцію до зростання. У 2022 році ціна на клейковину становила 350-400 доларів США за тону, що на 20-25% більше, ніж у 2021 році. Це було пов'язано з декількома факторами, зокрема з рекордним урожаєм пшениці в Україні, з високим попитом на клейковину з боку Китаю та з війною в Україні, яка призвела до зниження поставок клейковини з Росії [26].

Ринок української клейковини демонструє зростаючу тенденцію, і очікується, що цей тренд продовжуватиметься у найближчі роки.

У період війни Україна зазнала серйозних викликів на світовому ринку зернових та продуктів їх переробки, а саме: зменшення посівних площ, руйнування і пошкодження інфраструктури, ускладнення доступу до ринків та експорту, втрата людських ресурсів.

Усі ці чинники призводять до скорочення виробництва с/г продукції, зменшення доступності продовольства та збільшення вартості продуктів харчування для населення. Тому війна справді має серйозний вплив на сільське господарство та продовольчу безпеку не тільки України, а й усього світу.

2.3. Оцінка рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного зерна та продуктів його переробки

Проблеми міжнародної конкуренції стали дуже важливими для України в контексті її інтеграції у світову та європейську економічну систему. Спеціалізація української економіки та формування унікальних

конкуренційних переваг на галузевому рівні може стати ключовим фактором для підвищення конкурентоспроможності країни. М.Портер вважає, що «ні одна країна не може бути конкурентоспроможною в усьому» [42, с.122]. Це означає, що кожна країна повинна визначити свої сильні сторони і конкурентні переваги, та спеціалізуватися в галузях, де вона може бути найбільш конкурентоздатною.

Зернове господарство залишається важливою складовою української економіки та має великий вплив на конкурентоспроможність країни на світовому ринку.

Україна є однією з провідних країн-лідерів у світі з експорту пшениці та кукурудзи. Для оцінки рівня міжнародної конкурентоспроможності зернових проаналізуємо показники, що наведені в таблицях нижче.

Таблиця 2.3

Порівняльна характеристика показників конкурентних переваг країн-лідерів з виробництва пшениці за 2018, 2022 рр.

№ п/п	Країна світу	Рік	Значення індексу					Наявність конкурентної переваги*
			RCA	RMP	RTA	RSCA	GL	
1.	Україна	2018	38,2	0,02	38,16	1456,5	0,002	+
		2022	33,0	0,03	32,94	1085,6	0,002	+
2.	США	2018	1,7	0,07	1,67	2,0	0,167	+
		2022	1,8	0,04	1,75	2,2	0,105	+
3.	Канада	2018	5,7	0,03	5,67	31,5	0,015	+
		2022	6,0	0,04	5,93	34,6	0,018	+
4.	Росія	2018	7,4	0,18	7,22	53,7	0,041	+
		2022	6,9	0,06	6,80	46,1	0,013	+
5.	Австралія	2018	9,2	0,00	9,22	84,0	0,000	+
		2022	9,6	0,001	9,64	92,0	0,0002	+
6.	Аргентина	2018	15,3	0,00	15,34	234,5	0,001	+
		2022	13,7	0,001	13,75	188,0	0,001	+
7.	Казахстан	2018	8,5	0,05	8,43	71,0	0,010	+
		2022	6,7	2,10	4,56	43,4	0,400	+

Продовження таблиці 2.3

8.	ЄС-28	2018	1,9	0,42	1,49	2,7	0,594	+
	ЄС-27	2022	0,9	0,42	0,49	-0,2	0,752	+/-

Джерело: розраховано автором за даними FAOSTAT

* 1) (+) – міцні конкурентні переваги; 2) (-) – конкурентні переваги відсутні; 3) (+/-) – відносні конкурентні переваги.

Як бачимо, за аналізований період індекс порівняльних переваг (RCA) української пшениці мав додатне значення. При чому показник перевищував у декілька разів, це свідчить про наявність стійких конкурентних переваг. У

2022 році конкурентне положення держави дещо послабилося. Про це свідчить індекс RCSCA. Причиною того стало повномасштабне вторгнення Росії.

Також, Аргентина має сильну конкурентоспроможність у сфері виробництва та експорту пшениці. Про це свідчать індекси RCSCA та GL. Факт, відсоток сільськогосподарської продукції в загальному обсязі експорту країни становить 64%. Порівняно з Україною, де аграрна частка в експорті також велика, такий показник вказує на схожість обох країн у сільському господарстві.

Країни Чорноморського регіону мають великий вплив на світовий ринок пшениці і є ключовими гравцями в експорті цієї зернової культури. Спеціалізація на вирощуванні пшениці та її ефективний експорт сприяють економічному розвитку цих країн та забезпечують сталість подачі пшениці на світовому ринку. Про це свідчать показники, що наведені в таблиці 2.3.

Європейський Союз також є прямим конкурентом України. Однак, після виходу Великобританії з ЄС у 2020 році, Євросоюз дещо втратив свої конкурентні позиції на світовому ринку. Про це свідчить індекс RCSCA, показник якого у 2022 році став від'ємним. Тим не менше, ЄС залишається одним із найбільших виробників пшениці у світі, і найбільшим споживачем українського зерна.

НУБІП УКРАЇНИ

Таблиця 2.4

Порівняльна характеристика показників конкурентних переваг країн-лідерів з виробництва кукурудзи за 2018, 2022 рр.

№ п/п	Країна світу	Рік	Значення індексу					Наявність конкурентної переваги*
			RCA	RMP	RTA	RSCA	GL	
1.	Україна	2018	49,1	0,02	48,19	1746,3	0,001	+
		2022	39,0	0,04	34,84	1365,5	0,003	+
2.	США	2018	17,7	0,51	13,67	5,0	0,167	+
		2022	12,4	0,27	7,75	2,61	0,267	+
3.	Китай	2018	9,7	0,02	6,27	23,5	0,011	+
		2022	8,0	0,04	3,53	31,1	0,300	+
4.	Росія	2018	15,4	0,03	6,12	42,3	0,029	+
		2022	13,6	0,05	4,70	36,3	0,017	+
5.	Аргентина	2018	3,4	0,001	6,30	70,0	0,000	+
		2022	5,3	0,00	7,54	89,2	0,0001	+
6.	Бразилія	2018	2,3	0,02	6,14	4,23	0,000	+
		2022	4,5	0,07	8,85	6,0	0,001	+
7.	Індія	2018	6,1	0,06	11,40	31,3	0,070	+
		2022	4,7	1,10	7,57	33,9	0,500	+
8.	ЄС-28	2018	2,9	0,69	1,27	1,0	0,494	+
		2022	0,9	0,22	0,56	-0,4	0,852	+/-

Джерело: розраховано автором за даними FAOSTAT

* 1) (+) – міцні конкурентні переваги; 2) (-) – конкурентні переваги відсутні; 3) (+/-) – відносні конкурентні переваги.

Аналізуючи дану таблицю, можна побачити, що українська кукурудза має доволі стійкі конкурентні переваги в порівнянні з іншими країнами. Про це свідчать показники RCA, RSCA та GL. Так само як і з пшеницею, виробництво кукурудзи у 2022 році дещо зменшилося. Однак, Україна утримує своє лідерство на світовому ринку зернових, незважаючи на війну.

ЄС у 2022 році скоротив виробництво кукурудзи на 10% порівняно з 2018 роком. Про це свідчить від'ємне значення індекса RSCA. Це призвело

до того, що Євросоюз втратив свої позиції як одного з найбільших виробників кукурудзи у світі.

Як згадувалося раніше, Україна країна-лідер з виробництва та експорту зернових. Втім, продукти переробки зерна країна майже не експортує. Продаж сировини, не розширюючи переробку, призводить до ситуації, яку часто називають «замкненим колом». Наприклад, Україна експортує своє зерно до Іспанії, де там його використовують для годівлі свиней. Потім з їх м'яса Іспанія виробляє хамон і експортує в Україну за вищою ціною. Таким чином, Україна інвестує менше в переробку власної сировини та виробництво готової продукції, віддаючи перевагу імпорту готових товарів.

До основних продуктів переробки зерна відноситься борошно і клейковина. Для оцінки рівня міжнародної конкурентоспроможності борошна проаналізуємо показники, що наведені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5
Порівняльна характеристика показників конкурентних переваг країн-лідерів з виробництва борошна за 2018, 2022 рр.

№ п/п	Країна світу	Рік	Значення індексу					Наявність конкурентної переваги*	
			RCA	RMP	RTA	RSCA	GL	+/-	0
1.	Україна	2018	6,7	0,12	6,53	43,2	0,041		+
		2022	2,2	0,37	1,80	3,7	0,310		+
2.	Туреччина	2018	29,5	0,32	29,22	871,7	0,038		+
		2022	25,5	0,07	25,40	647,7	0,008		+
3.	Казахстан	2018	48,9	0,16	48,76	2392,1	0,005		+
		2022	31,0	0,59	30,46	962,8	0,028		+
4.	Аргентина	2018	10,8	0,00	10,76	114,8	0,001		+
		2022	9,6	0,02	9,61	91,9	0,004		+
5.	США	2018	0,4	0,25	0,11	-0,9	1,071		+/-
		2022	0,3	0,35	0,02	0,9	1,233		+/-
6.	Єгипет	2018	10,6	0,67	9,38	110,3	0,256		+
		2022	18,7	0,62	18,09	349,0	0,124		+

Продовження таблиці 2.5

7.	Канада	2018	1,2	0,45	0,77	0,5	0,583	+
		2022	1,1	0,33	0,75	0,2	0,471	+
8.	ЄС-28	2018	0,8	0,43	0,36	-0,4	0,783	+/-
		2022	1,2	0,88	0,27	0,3	0,893	+

Джерело: розраховано автором за даними FAOSTAT

* 1) (+) – міцні конкурентні переваги; 2) (-) – конкурентні переваги відсутні; 3) (+/-) – відносні конкурентні переваги.

Аналізуючи показники у наведеній таблиці, можна сказати, що лідерами серед виробництва та експорту борошна є Туреччина та Казахстан.

Стійкі конкурентні переваги цих двох країн зумовлені низкою факторів:

- Обидві країни мають природні умови, сприятливі для вирощування великих обсягів пшениці, яка є основною сировиною для виробництва пшеничного борошна.

- Туреччина та Казахстан інвестують у сучасні технології та обладнання для покращення виробництва пшеничного борошна. Це дозволяє їм бути більш успішними і конкурентними на світовому ринку.

- Обидві країни розташовані в стратегічних, що сприяє легкому доступу до ринків Європи, Близького Сходу та Азії.

- Країни залучені державною підтримкою, що не менш важливо.

- Постійний попит на випічку та хлібобулочні вироби сприяє можливостям для виробників, які можуть задовольнити цей попит.

Діагностуючи конкурентні позиції України на світовому ринку, варто зауважити, що індекси RCA та RTA у ході аналізованого проміжку часу мали додатні значення і перевищували 1. Це вказує на конкурентні переваги на зовнішньому ринку. Також, індекс RMP не перевищував 1 і це означає, що в країні низька залежність від світового імпорту борошна.

Про відсутність конкурентних переваг у США та ЄС (у 2018 р.) свідчать від'ємні значення індексу RSCA. Ці країни менш спеціалізовані у

виробництві та експорті борошна у порівнянні з іншими країнами на світовому ринку

Клейковина є ще одним важливим продуктом переробки зерна, особливо пшениці. Для оцінки рівня міжнародної конкурентоспроможності клейковини проаналізуємо показники, що наведені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6
Порівняльна характеристика показників конкурентних переваг країн-лідерів з виробництва клейковини за 2018, 2022 рр.

№ п/п	Країна світу	Рік	Значення індексу					Наявність конкурентної переваги*
			RCA	RMP	RTA	RSCA	GL	
1.	Україна	2018	4,4	0,04	4,38	18,5	0,019	+/-
		2022	5,9	0,15	5,75	38,8	0,051	+
2.	США	2018	7,9	0,18	7,73	61,5	0,128	+
		2022	7,1	0,20	6,94	50,0	0,137	+
3.	Китай	2018	0,7	0,00	0,66	-0,6	0,001	+/-
		2022	1,5	0,09	1,43	1,3	0,104	+
4.	Таїланд	2018	2,8	1,31	1,46	6,7	0,637	+
		2022	2,2	1,55	0,65	3,8	0,806	+
5.	Аргентина	2018	0,9	0,12	0,82	-0,1	0,239	+/-
		2022	0,5	0,03	0,47	-0,7	0,096	+/-
6.	Індія	2018	0,1	0,06	0,06	-1,0	0,851	+/-
		2022	0,3	0,07	0,20	-0,9	0,522	+/-
7.	Норвегія	2018	0,9	13,98	-13,10	-0,2	1,859	+/-
		2022	1,2	8,06	-6,89	0,4	1,599	+/-
8.	ЄС-28	2018	1,1	1,09	-0,01	0,2	1,030	+/-
	ЄС-27	2022	1,3	56,28	-55,02	0,6	1,022	+/-

Джерело: розраховано автором за даними BAQSTAT

* 1) (+) – міцні конкурентні переваги; 2) (-) – конкурентні переваги відсутні; 3) (+/-) – відносні конкурентні переваги.

З даної таблиці можна побачити, що стійкі конкурентні переваги з виробництва та імпорту клейковини мають лише декілька країн: Україна, США та Таїланд.

Норвегія має відносні конкурентні переваги. Про це свідчать від'ємні показники індексів RTA та RSCA. Це пояснюється тим, що країна має холодний клімат і обмежені земельні ресурси, а також споживчий попит на клейковину у Норвегії недостатньо великий.

Якщо аналізувати ЄС, у 2022 році індекс RTA має доволі таки великий від'ємний показник. Євросоюз імпортує клейковину з інших країн, де її виробництво є більш вигідним. Саме тому ЄС має низькі конкурентні переваги.

Виробництво клейковини обумовлене комплексом факторів, включаючи сільськогосподарські можливості, попит на ринку, наявність технологій, кліматичні умови та регулятивні обмеження, які можуть впливати на рішення щодо виробництва [31, с.53]. Відповідно, країни, які ефективно керуються цими чинниками мають конкурентні переваги на міжнародному ринку клейковини.

Україна має міцні конкурентні переваги щодо виробництва та експорту борошна і клейковини (звідси випливає, що даний напрям спеціалізації є однозначно перспективним).

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРОДУКТІВ ПЕРЕРОБКИ УКРАЇНСЬКОГО ЗЕРНА НА СВІТОВОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ РИНКАХ

3.1. Прогноз кон'юнктури світового ринку продуктів переробки зерна

Світовий ринок продуктів переробки зерна є одним з найбільших і найважливіших ринків у світі. Він характеризується високою конкуренцією та динамічним розвитком. За прогнозами експертів, світовий ринок продуктів переробки зерна в 2024-2027 роках буде зростати з середньою щорічною ставкою 2,5%.

За прогнозами Міжнародної організації з продовольства та сільського господарства (ФАО), світове виробництво борошна в 2024-2027 роках зростатиме в середньому на 1,2% на рік. Цей темп зростання дещо нижчий, ніж у попередні роки, але все ж таки достатній, щоб задовольнити зростаючий попит на хліб та інші продукти харчування з борошна.

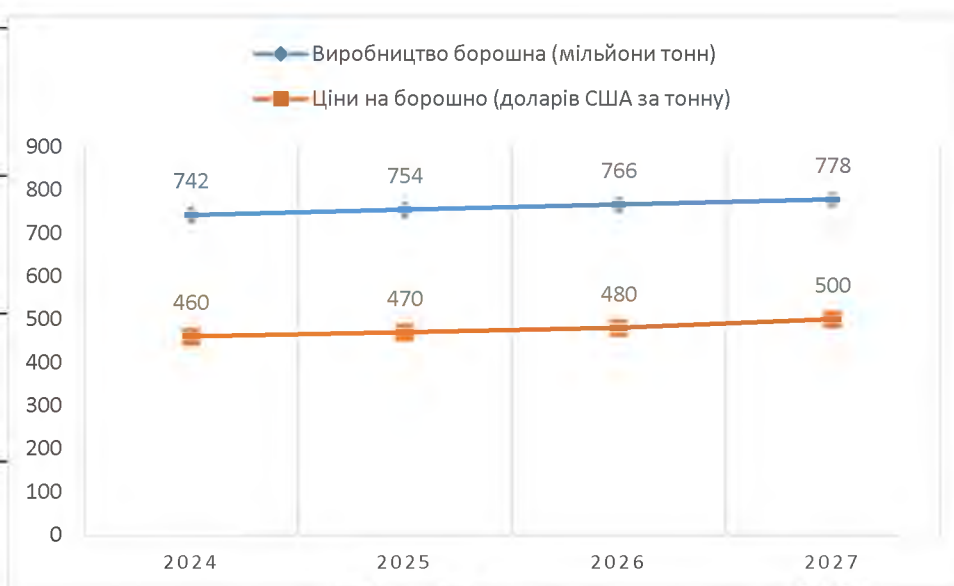

Рис. 3-19. Прогнози щодо світового виробництва та цін на борошно на 2024-2027 рр.

Джерело: [28]

Глобальний ринок борошна зазвичай демонструє помірні темпи зростання, а зміни в попиті обумовлені рівнем доходів та різноманітною споживчою поведінкою. Частіше збільшення попиту виникає через впровадження різних державних програм підтримки продовольства, сезонні особливості на регіональних ринках, зміни умов торгівлі, включаючи тимчасові чинники та інші аспекти [18, с. 58].

Ринки збуту, такі як Афганістан, Ірак і Сирія, характеризуються конфліктами, що можуть вплинути на їхню майбутню динаміку. Ці конфлікти можуть вплинути на внутрішню переробку, що, в свою чергу, може змінити структуру ринку борошна.

На ринку борошна спостерігаються вищі торговельні перешкоди порівняно з ринком зерна. Наприклад, коли пшениця постачається в Індонезію, імпортер сплачує 0% мита, тоді як для імпорту борошна необхідно сплатити принаймні 5%.

На сучасному ринку борошна спостерігається великий рівень концентрації. Протягом останніх трьох сезонів понад 40% світових поставок борошна контролювались трьома основними експортерами: Туреччиною, Казахстаном та Пакистаном. Це означає, що новачкам увійти на цей ринок буде надзвичайно складно. Крім цього, існує стійка тенденція до регіоналізації поставок. Наприклад, Південно-Східна Азія та Ірак довгий час вже стали традиційними ринками для Туреччини, тоді як Казахстан є основним постачальником для Центральної Азії.

На світовому рівні необхідно враховувати вплив зміни клімату на сільське господарство та світову торгівлю. Через негативні наслідки зміни клімату передбачається зменшення виробництва сільськогосподарської продукції у більшості регіонів Африки, Близького Сходу, Південної та Південно-Східної Азії порівняно з поточним рівнем. Очікується, що це скорочення буде особливо помітним у Західній Африці та Індії. Навіть за умови вжиття адаптивних заходів, негативні наслідки зміни клімату значно вплинуть на виробництво у цих регіонах.

Зміни клімату також приведуть до змін у торговельних потоках. Експорт з Північної Америки, Європи, Центральної Азії до країн Близького Сходу і Північної Африки, а також до країн Африки на південь від Сахари та Південної і Південно-Східної Азії, збільшиться. Навпаки, передбачається, що Латинська Америка менше експортуватиме до Європи, Центральної Азії, Китаю, Східної Азії, Близького Сходу і Північної Африки. Очікується, що країни Африки збільшать імпорт сільськогосподарської продукції з інших регіонів, що підкреслює необхідність стійкого зростання виробництва продуктів харчування в цьому регіоні.

Що стосується ринку клейковини, очікується, що виробництво даного продукту зросте на 2,5% у період з 2024 по 2027 рік (див. рис. 3.20.).

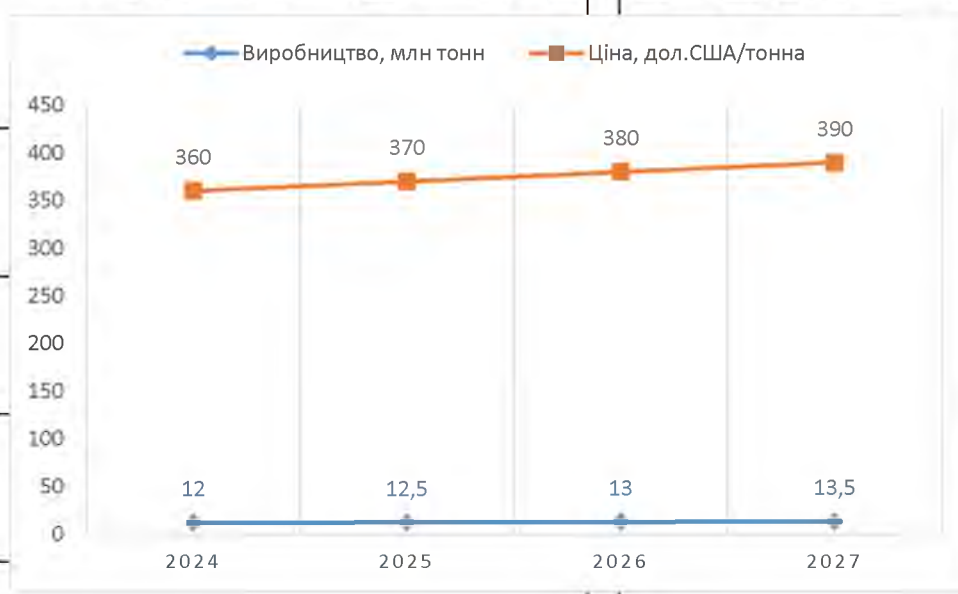

Рис. 3.20. Прогнози щодо світового виробництва та цін на клейковину на 2024-2027 рр.

Джерело: [28]

Ціни на клейковину також будуть зростати в середньому на 1,5% на рік у період з 2024 по 2027 рік. Це зростання буде зумовлено зростанням попиту та обмеженою пропозицією.

За прогнозами, Китай продовжуватиме залишатися найбільшим виробником клейковини у світі. У 2027 році його частка світового

виробництва становитиме 25%. Індія також продовжуватиме зростати і у 2027 році займе друге місце за обсягом виробництва клейковини.

США, Франція та Канада також будуть збільшувати обсяги виробництва, але темпи їхнього зростання будуть нижчими, ніж у Китаю та Індії.

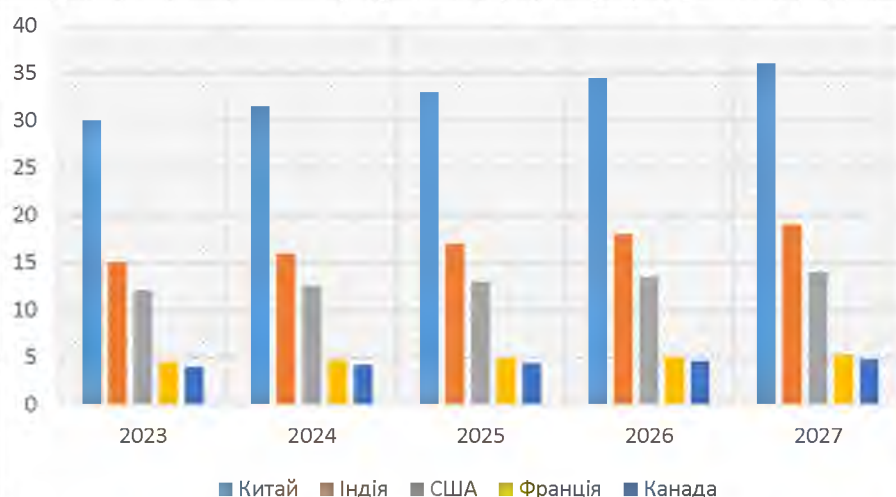

Рис. 3.21. Прогнози щодо світового виробництва клейковини за країнами, млн. т

Джерело: [28]

Підсумовуючи, основними факторами, що сприятимуть зростанню виробництва продуктів переробки зерна, є:

- технологічний прогрес;
- зростання попиту;
- глобальні тенденції;
- ефективне управління ресурсами;
- інвестиції у виробництво;
- урбанізація і зміни у споживчих уподобаннях.

Водночас, існують і деякі фактори, що можуть обмежити зростання виробництва продуктів переробки зерна, зокрема:

- кліматичні умови і природні катастрофи;
- зростання цін на енергію та інші ресурси;

- політичні та економічні фактори.

Незважаючи на ці фактори, загальний прогноз для ринку продуктів переробки зерна є позитивним. Очікується, що виробництво цих продуктів буде продовжувати зростати в наступні 5 років.

3.2. Напрями підвищення конкурентних переваг вітчизняних продуктів переробки зерна в умовах євроінтеграції

5 лютого 2008 року Україна підписала Протокол про вступ до Світової організації торгівлі (СОТ).

10 квітня цього ж року Верховна Рада України прийняла закон про ратифікацію Протоколу про вступ України до СОТ.

Після ратифікації Протоколу, Україна стала повноправним учасником

Світової організації торгівлі, 16 травня 2008 року.

1 січня 2016 року почала діяти Угода про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі, відома як Угода про асоціацію між Україною та ЄС.

Українська сільськогосподарська продукція складає третину усього експорту України до Європейського Союзу.

Угода про ЗВТ між Україною та Євросоюзом включає різні положення щодо митних тарифів та торговельних відносин між сторонами, а саме: скасування мита для с/г продукції на 35% тарифних ставок Україною, та 83%

- Європейським союзом. Угода спрямована на довгострокову перспективу і має потенціал значно позитивно вплинути на сільське господарство України, створюючи різні чинники для його модернізації та розвитку, включаючи наступні аспекти:

- вдосконалення структури сільського господарства;
- підвищення інвестиційної привабливості суб'єктам господарювання;
- реформи та регуляторне середовище;
- диверсифікація збуту;

- підвищення якості продукції і культури землеробства.

Проте, у липні 2022 року була підписана зернова угода. Три українські порти були деблоковані для вивозу зерна. Натомість, українське зерно замість просуватися до третіх країн, почало залишатися в Європі, що призвело до зниження цін на локальних ринках країн, які співпрацюють з Україною щодо експорту, навіть до 40% падіння. Наприклад, якщо тонна пшениці торішнього вересня в Польщі коштувала 1500 злотих, то до весни ціна впала до 800-900 злотих.

Розпочалося це з масових протестів польських аграріїв, які настоювали, щоб їх уряд заборонив не лише імпортувати українську сільськогосподарську продукцію, а й транзит цих товарів до інших країн. Вони стверджували, що велика частина цих продуктів фактично залишається в Польщі, що призводить до зниження цін на зернові для місцевих аграріїв. Під тиском фермерів уряд Польщі звернувся до Європейської комісії з вимогою відмовитися від нульового мита на українську сільськогосподарську продукцію.

16 квітня цього ж року Польща перша встановила блокаду на експорт української сільськогосподарської продукції, до якої пізніше приєдналися Угорщина, Словаччина та Болгарія. Існувала інформація про можливість приєднання Румунії до цієї блокади. Однак уряд Румунії вирішив не обмежувати імпортувати української агропродукції. Проте після «компромісного» рішення Європейської комісії заборона на експорт чотирьох видів сільськогосподарської продукції з України охопила також Румунію.

Ці країни звернулися до ЄС з проханнями про компенсацію для своїх фермерів через вплив української агропродукції. Брюссель надав п'ять країнам певну допомогу:

- перший пакет допомоги становив 56,3 млн євро, з яких Польща отримала 10 млн, Болгарія - 16,7 млн і Румунія - 10 млн євро.

- другий пакет підтримки від Європейської комісії для фермерів був на суму 100 млн євро, з яких 40 млн були спрямовані до Польщі.

Можливо, заборона імпорту зерна з України не лише спрямована на захист власних фермерів, але також може бути спробою отримати додаткові дотації від ЄС перед майбутніми виборами у цих країнах.

15 вересня цього ж року Європейський Союз скасував заборону на імпорт агропродукції з України після обіцянки останньої удосконалити контроль за експортом до сусідніх країн. Проте, Польща, Словаччина та Угорщина того ж дня ввели одностороннє ембарго на імпорт збіжжя з України. У відповідь на такі кроки, торговий представник України заявив про намір подати позов до Світової організації торгівлі проти Польщі, Угорщини та Словаччини через їхню відмову скасувати заборону на українську сільськогосподарську продукцію.

Умови євроінтеграції відкривають перед українськими виробниками продуктів переробки зерна нові можливості для виходу на європейський ринок. Однак, для того, щоб українські продукти переробки зерна могли успішно конкурувати з продукцією європейських виробників, необхідно підвищити їх конкурентоспроможність.

Висока якість та безпека товарів – ключові фактори для зміцнення конкурентоспроможності внутрішньої та експортної зернової продукції.

Торівля зерном у світі відбувається з дотриманням стандартів СОТ щодо якості. Вміст білка, зокрема розчинного (клейковини), є одним із ключових показників якості зернової продукції. Збільшення концентрації білка в зерні сприяє більшому виробництву хлібобулочних виробів і підвищує їх смакові якості. У світовій практиці, крім білка, до основних показників якості зерна також відносять вологість, натуру, кислотність та зоряність. Відповідно до європейських норм для продовольчих цілей використовується зерно з такими характеристиками: клейковина має складати не менше 25-26%, а вміст білка в розрахунку на суху речовину – не менше 11% [3, с.16].

Більшість технічних стандартів (ДСТУ), чинних в Україні, були розроблені до 1992 року, і починаючи з 2019 року втратили чинність. Тепер

Міністерство агропромислового розвитку України активно працює над адаптацією методів та стандартів для визначення якості зерна, з метою їх гармонізації з європейськими.

Внаслідок створення серйозних бар'єрів на шляху до експорту сировини з України автоматично виникає унікальна ситуація (економіко-адміністративний стимул) для виробництва та експорту продукції із високою доданою вартістю, яку вже вигідно перевозити залізничним або автомобільним транспортом. За останні п'ять років Україна дійсно збільшила поставки продуктів переробки зернових на ринок Європейського Союзу.

Однак, щоб підвищити конкурентні переваги вітчизняних продуктів переробки зерна в умовах євроінтеграції, Україні потрібно:

- виконувати роботи у галузі сільського господарства відповідно до вимог технології, що передбачає своєчасне та якісне виконання сільськогосподарських операцій, таких як сівба високоякісним насінням та належний догляд за посівами. Ключовою є також своєчасність збирання врожаю, дотримання вимог у використанні добрив та захисті рослин, а також належне зберігання отриманої продукції. Надто важливим фактором у покращенні якості сільськогосподарської продукції є використання новітніх сортів зернових та гібридів культур, які мають удосконалені генетичні властивості порівняно з вже існуючими видами.

- оновити сільськогосподарські та переробні підприємства для покращення сучасного стану, оскільки їх застаріле обладнання уповільнює прогрес та розвиток

- вкладати кошти в передові та енергоєфективні технології для зменшення витрат на виробництво

- вирішувати питання оптимального способу вантаження для ефективного транспортування продукції, таких як балки, навалом, мішки у біг-бегах або лайнер-бігах. Наприклад, в Туреччині минулого року було доставлено приблизно 3,8 мільйонів тонн вантажу «балком», тоді як з України було відправлено лише 10 тисяч тонн у такій формі [14].

- розширювати асортимент продукції та адаптувати його відповідно до міжнародних стандартів. Наприклад, у країнах Європи виробляються різноманітні типи борошна, такі як для випічки хліба, приготування макаронів, печива, піци, крекерів. Також доступний широкий вибір борошняних сумішей та продукції без глютену.

- сприяти зростанню виробництва органічних товарів, що може приносити додатковий дохід суб'єктам господарювання.

- підвищити відповідність сертифікації української сільськогосподарської продукції та перероблених продуктів до міжнародних стандартів. Наразі лише обмежена кількість наших підприємств мають міжнародні стандарти якості.

- зміцнювати експортне кредитування, яке має недостатню репрезентацію в Україні.

- підвищувати рівень стратегічного планування та маркетингових заходів для зміцнення конкурентних переваг у контексті збалансованості ціни та якості. На даний момент українське борошно відоме своєю доступною ціною на світовому ринку, що призводить до усвідомлення його якості як менш високої. Це може створювати труднощі у збільшенні обсягів поставок, навіть якщо фактична якість далеко не завжди відповідає цьому сприйняттю.

- тісна співпраця між урядом і підприємствами для поліпшення умов доступу до ринків збуту.

Виконання цих заходів потребуватиме значних інвестицій та зусиль з боку вітчизняних виробників. Однак, успішна їх реалізація дозволить українським виробникам продуктів переробки зерна стати більш конкурентоспроможними та зайняти значну частку на європейському ринку.

НУБІП України

3.3. Державна підтримка розвитку експортного потенціалу продуктів переробки зерна в Україні

Україна є одним із найбільших виробників зерна у світі. Родючі ґрунти (28 % світових чорноземів знаходяться в Україні) і сприятливий клімат дозволяють вирощувати різні види зернових культур. Але рівень переробки зерна в країні залишається відносно низьким. У 2022 році частка переробленого зерна в загальному обсязі виробництва становила лише 15%.

Це означає, що значна частина зерна експортується у вигляді сировини, що обмежує можливості України для отримання додаткової вартості від своєї аграрної галузі. Якщо суб'єкти господарювання переробляли хоча б 30-50 % зерна, то прибуток збільшився б на 30 млрд. доларів, а ВВП могло вирости на 5 %.

Існує ряд проблем, які стримують розвиток переробки зерна в Україні. До них відносяться: недостатній рівень інвестицій, недосконала нормативно-правова база, нестача кваліфікованих кадрів, логістичні проблеми.

Переробка зерна є капіталомістким бізнесом, і українські підприємства часто не мають достатніх коштів для будівництва або модернізації переробних потужностей. Велика кількість підприємств (95%) по переробці зерна оснащені застарілим обладнанням, яке було виготовлене ще за часів «союзу», при цьому завантаження потужностей складає всього 50-60 %.

Лише деякі підприємства були модернізовані та побудовані нові із сучасним обладнанням (млин компанії «Волинь-зерно-продукт», потужністю 150 тонн переробки на добу). В подальшій перспективі фірма «НУБІТОН» розглядає можливість будівництва нового потужного млина в місті Ізмаїл. Продукція, що була виготовлена на підприємствах із застарілим і енергозатратним обладнанням, не може конкурувати на світовому ринку за ціною і якістю.

Для заміни старого обладнання по переробці аграрної продукції потрібні значні кошти, яких не вистачає у власників підприємств. Також великих фінансових затрат потребує і закупівля запасних частин до імпоротної техніки

та устаткування. Часткова відсутність і непристосованість, а в даний момент і переформатоване на військову промисловість, вітчизняне машинобудування не може налагодити імпортозаміщення запасних частин. Це призводить до довгострокового простоювання, а з часом і непридатності обладнання.

Відсутність повернення коштів ПДВ, при експортних операціях, в автоматичному режимі призводить до того, що агропідприємства не можуть використовувати «заморожену» шосту частину виручки. В результаті такої державної політики тяжко наростити експорт продукції, тому що із зростанням оборотних коштів автоматично зростатиме і борг держави по відшкодуванню ПДВ [18].

Для створення та підтримки зернопереробних підприємств уряд розробив і втілює ряд програм.

З 2020 року запрацювала державна програма по підтримці малого, середнього та великого бізнесу «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», яка здешевлює фінансовий лізинг завдяки державній компенсації ставки від 0% до 9% річних за фінансовим лізингом [19]. В основному цією програмою скористалися сільгоспвиробники (для закупівлі с/г обладнання отримано 198 млн. грн.), а переробні підприємства – в 40 разів менше (трохи більше 2 млн. грн.).

Також діє програма «Доступні кредити 5-7-9%», завдяки якій можна отримати кредит на суму до 60 млн. грн. на термін від 1 до 5 років.

Влітку 2022 року запрацювала державна грантова програма «Новий рівень», яка надає гранти до 8 млн. грн. на закупівлю, транспортування і монтаж технологічного обладнання. Сума гранту залежить від кількості працевлаштованих осіб. Повернення коштів державі здійснюється шляхом сплати податків.

Законодавство України в сфері переробки зерна не відповідає сучасним вимогам. Це створює додаткові труднощі для підприємств і може призводити до затримок у реалізації проектів. Прикладом є Податковий кодекс України. Один із пунктів даного закону говорить про те, що новостворене

підприємство цілий рік не має права користуватися механізмом повернення ПДВ. Таке рішення негативно впливає на: кількість утворення нових підприємств, конкуренцію на ринку зернопереробки (конкуренція значно зменшується, що призводить до зниження якості продукції). Для вирішення даної проблеми потрібно органам влади з представниками аграрної галузі обговорити проблемні питання та в короткий термін прийняти нормативно-правові акти, які будуть сприяти розвитку галузі зернопереробки.

В довоєнний час Україна була привабливою для іноземного інвестора.

Недорога сировина, дешева робоча сила (в порівнянні з країнами ЄС), малозатратна логістика, незначні енергозатрати приваблювали капіталовласників. Прикладом вкладення іноземного капіталу в зернопереробну галузь може слугувати нове побудоване на Вінниччині підприємство по переробці кукурудзи «Дакса Бунге Україна». Встановлене сучасне італійське обладнання цього підприємства здатне переробляти 300 тонн зерна на борошно і крупу високої якості, здатне конкурувати на міжнародному ринку.

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну ситуація докорінно змінилася. Багато «нових» підприємств так і залишилися на стадії проектування. Бізнес зник вчасно отримувати прибуток від капіталовкладення, а довгобуду на нашій території нікому не потрібні.

Переробка зерна вимагає висококваліфікованих кадрів. У зв'язку з цим підприємства часто стикаються з проблемою нестачі робочої сили, фахівців зернопереробної галузі, особливо в умовах війни. Деякі добровільно стали на захист країни, а деякого призвали до війська. Тому, для уникнення кадрового голоду, що може призвести до зупинки галузі, на час війни держава запровадила бронювання працівників.

В Україні наразі достатня кількість вищих та середніх навчальних закладів, які готують першокласних спеціалістів з глибоким знанням матеріальної бази та технологічних процесів для даної галузі. Але проблема полягає в тому, що керівники підприємств відмовляються брати на роботу

молодих спеціалістів, оскільки в них бракує достатнього досвіду роботи. Також деяка частина випускників вищів вважає роботу в галузі зернопереробки неprestижною і малооплачуваною. Саме тому молоді кадри працевлаштовуються на роботу за іншими спеціальностями, або виїжджають за кордон в пошуках кращого заробітку.

Одним із способів вирішення кадрової нестачі є співпраця навчальних закладів з переробними підприємствами для створення навчальних програм, які відповідають потребам галузі. Так, наприклад, компанія «Кернел» започаткувала з Сумським аграрним університетом спільний проєкт, мета якого є підготовка висококваліфікованих спеціалістів для потреб компанії.

Уряд України може сприяти розвитку системи підготовки кваліфікованих кадрів для галузі переробки зерна, наприклад, шляхом надання гарантів на навчання або створення навчальних центрів, з подальшим стажуванням за кордоном в провідних компаніях, в яких використовуються найновітніші процеси зернопереробки. Також потрібно створити базу даних вакансій фахівців даної галузі і на державному рівні гарантувати працевлаштування випускників.

Війна болісно вдарила по аграрному сектору України. Після окупації нашої території загарбники масово почали грабувати аграріїв. Близько 4 млн тонн зернових культур на суму в 1,9 млрд. доларів було вивезено або знищено загарбниками. Великих втрат зазнав і автотракторний парк. Більше 84 тис. одиниць техніки виведено з ладу повністю або частково [2]. В грошовому еквіваленті це становить близько 3 млрд. доларів. Значно скоротилися і площі обробітку землі. Частина площ до сих пір знаходиться під окупацією, частина знаходиться дуже близько до проведення бойових дій, а ще велика територія - замінована. Також було розграбовано та знищено тисячі підприємств по переробці зернопродуктів. При цьому сума збитків складає понад 40 млрд. доларів.

Війна в Україні негативно вплинула на переробку зерна в країні. У першу чергу, це пов'язано з логістичними проблемами, які ускладнили

експорт готової продукції. В довоєнний час основними шляхами експорту зерна та продуктів зернопереробки, а це приблизно 90%, були морські порти України. Рента експорту транспортувалася річковим, автомобільним та повітряним транспортом. Після початку бойових дій морські порти були заблоковані і це терміново змусило приймати рішення про пошук нових маршрутів експорту продуктів переробки зерна. Тож для вирішення цього питання було вирішено скористатися західними коридорами та річковими портами у гирлі Дунаю. Програма «Шляхи солідарності» була створена Євросоюзом у травні 2022 року. Ця програма дала змогу збільшити обсяги продуктів агропереробки, збільшити темпи експорту та прискорити роботу митниць. При цьому основне навантаження по перевезенню зерна та продуктів зернопереробки лягло на залізничний транспорт. Мала кількість спеціальних вагонів для транспортування зерна, перевезення готової продукції, мала пропускна спроможність пунктів перетину кордонів спричинила різке підвищення логістичних послуг. У вартість послуги входить ціна за перевезення та вартість оренди вагона. Так ціна за транспортування піднялася з 6,5 \$/тонну до 11 \$/тонну, а ціна за оренду збільшилася з 2000 до 14600 грн/добу (велика частка спеціальних вагонів знаходиться у приватній власності), тобто транспортні послуги виросли на 70%.

Укрзалізниця приймала стільки вантажів для перевезення, що пункти пропуску були неспроможні перевалити продукцію в таких об'ємах. Це дуже часто призводило до того що на прикордонних переходах накопичувалось до 40 тис. вагонів. 20% вантажів простоювали там більше 30 днів, чекаючи перетину кордону. Така ситуація негативно вплинула на фінансовий стан агропереробників. За кожен день простою вагона вантажовласник повинен був сплатити орендну плату. Крім того траплялись випадки розірвання договору між виробниками та покупцями продукції через псування товару, зумовлене довгостроковою доставкою.

НУБІП України

Євросоюзом у травні 2022 року. Ця програма дала змогу збільшити обсяги продуктів агропереробки, збільшити темпи експорту та прискорити роботу митниць. При цьому основне навантаження по перевезенню зерна та продуктів зернопереробки лягло на залізничний транспорт. Мала кількість спеціальних вагонів для транспортування зерна, перевезення готової продукції, мала пропускна спроможність пунктів перетину кордонів спричинила різке підвищення логістичних послуг. У вартість послуги входить ціна за перевезення та вартість оренди вагона. Так ціна за транспортування піднялася з 6,5 \$/тонну до 11 \$/тонну, а ціна за оренду збільшилася з 2000 до 14600 грн/добу (велика частка спеціальних вагонів знаходиться у приватній власності), тобто транспортні послуги виросли на 70%.

НУБІП України

Укрзалізниця приймала стільки вантажів для перевезення, що пункти пропуску були неспроможні перевалити продукцію в таких об'ємах. Це дуже часто призводило до того що на прикордонних переходах накопичувалось до 40 тис. вагонів. 20% вантажів простоювали там більше 30 днів, чекаючи перетину кордону. Така ситуація негативно вплинула на фінансовий стан агропереробників. За кожен день простою вагона вантажовласник повинен був сплатити орендну плату. Крім того траплялись випадки розірвання договору між виробниками та покупцями продукції через псування товару, зумовлене довгостроковою доставкою.

НУБІП України

Укрзалізниця приймала стільки вантажів для перевезення, що пункти пропуску були неспроможні перевалити продукцію в таких об'ємах. Це дуже часто призводило до того що на прикордонних переходах накопичувалось до 40 тис. вагонів. 20% вантажів простоювали там більше 30 днів, чекаючи перетину кордону. Така ситуація негативно вплинула на фінансовий стан агропереробників. За кожен день простою вагона вантажовласник повинен був сплатити орендну плату. Крім того траплялись випадки розірвання договору між виробниками та покупцями продукції через псування товару, зумовлене довгостроковою доставкою.

НУБІП України

Укрзалізниця приймала стільки вантажів для перевезення, що пункти пропуску були неспроможні перевалити продукцію в таких об'ємах. Це дуже часто призводило до того що на прикордонних переходах накопичувалось до 40 тис. вагонів. 20% вантажів простоювали там більше 30 днів, чекаючи перетину кордону. Така ситуація негативно вплинула на фінансовий стан агропереробників. За кожен день простою вагона вантажовласник повинен був сплатити орендну плату. Крім того траплялись випадки розірвання договору між виробниками та покупцями продукції через псування товару, зумовлене довгостроковою доставкою.

НУБІП України

Укрзалізниця приймала стільки вантажів для перевезення, що пункти пропуску були неспроможні перевалити продукцію в таких об'ємах. Це дуже часто призводило до того що на прикордонних переходах накопичувалось до 40 тис. вагонів. 20% вантажів простоювали там більше 30 днів, чекаючи перетину кордону. Така ситуація негативно вплинула на фінансовий стан агропереробників. За кожен день простою вагона вантажовласник повинен був сплатити орендну плату. Крім того траплялись випадки розірвання договору між виробниками та покупцями продукції через псування товару, зумовлене довгостроковою доставкою.

НУБІП України

Укрзалізниця приймала стільки вантажів для перевезення, що пункти пропуску були неспроможні перевалити продукцію в таких об'ємах. Це дуже часто призводило до того що на прикордонних переходах накопичувалось до 40 тис. вагонів. 20% вантажів простоювали там більше 30 днів, чекаючи перетину кордону. Така ситуація негативно вплинула на фінансовий стан агропереробників. За кожен день простою вагона вантажовласник повинен був сплатити орендну плату. Крім того траплялись випадки розірвання договору між виробниками та покупцями продукції через псування товару, зумовлене довгостроковою доставкою.

НУБІП України

Після впровадження стабілізаційних заходів (підписання зернової угоди, збільшення товаропотоку через річкові порти, впровадження програми «Шляхи солідарності») ціна на перевезення залізницею знизилася на 30 %, але все одно для суб'єктів господарювання це дуже великі фінансові витрати.

Щоб бути менш залежними від Укрзалізниці, зернопереробні підприємства створюють власний автопарк. Автомобільна логістика має як позитивні так і негативні сторони перевезення.

Перевагами є:

- завантаження/розвантаження вантажу в місцях зберігання та переробки продукції.

- мінімальна витрата часу на завантаження/розвантаження транспортного засобу.

- швидкість доставки вантажу.

Негативними факторами, що впливають на логістику є: мала вантажопідйомність ТЗ, мала пропускна спроможність митних терміналів, здорожчання пального.

Для мінімізації негативних факторів на ринок автоперевезення з боку держави потрібно збільшити кількість митних переходів, збільшити штат працівників митниці, провести відповідні заходи по стримуванню росту цін на паливно-мастильні матеріали.

На даний час важливу роль у вирішенні логістичних питань відіграють річкові порти. Основним вантажем перевезення є зерно, але після модернізації, наприкінці осені 2022 року, в Ренійському порту запрацював новий контейнерний термінал. Це дало можливість збільшити перелік продукції зернопереробки, яку можливо експортувати водним транспортом. Контейнерні перевезення дають можливість скоротити час на оформлення митних декларацій, зменшити термін завантаження, зберегти якість продукції.

Основним недоліком Дунайських портів є неможливість завантаження великовантажних кораблів з низькою посадкою. Тому для вирішення цього

нагального питання потрібна підтримка держави. В короткий термін треба розробити проєкт модернізації припортової інфраструктури та виділити кошти для втілення цього проєкту, що дозволить збільшити вантажосбіг не в 3,5 рази як зараз (в порівнянні з довоєнним), а в 10 раз.

Для вирішення проблеми транспортування зерна та продуктів зернопереробки потрібно створити «Єдиний центр планування перевезення», до складу якого буде залучено фахівців аграрного сектору, зернопереробної галузі, транспортної сфери, співробітників митниці, представників уряду.

Даний центр буде володіти інформацією про кількість товару, що потребує транспортування, вибирати тип транспорту яким буде здійснено перевезення продукції в залежності від кількості та місця призначення, контролювати роботу перевалочних терміналів, налагоджувати співпрацю з іноземними компаніями. Створення такої системи суттєво вирішить проблему простоювання вантажу, знизить процент ризику псування товарів, зменшить витрати на логістику, створить імідж України як надійного постачальника продукції переробки зерна.

Переробка зерна має значний потенціал для розвитку в Україні. За оцінками експертів, до 2030 року частка переробленого зерна в загальному обсязі виробництва може досягти 25%. Це дозволить Україні отримати додаткові \$10-15 млрд валютної виручки при умові виготовлення продукції, яка буде відповідати стандартам якості. Відповідність і якість продукції підтверджується сертифікатами. Так наприклад, для конкурентоспроможності на ринках ЄС вітчизняна борошномельна продукція повинна мати певні сертифікати (ISO 22000:2005 або ISO 9001:2008) [19].

Отже, для подальшого розвитку зернопереробної галузі потрібна державна підтримка яка полягає в пошуках нових експортних ринків, фінансовій підтримці, розвитку логістики, проведенню реформи законодавства, щоб привести його у відповідність до міжнародних стандартів.

ВИСНОВКИ

1. Конкурентні переваги продукції є важливим фактором успіху на ринку. Вони дозволяють виробникам отримувати більший прибуток, збільшувати частку ринку і зміцнювати свої конкурентні позиції. Економічна сутність цього поняття включає в себе наступні ключові аспекти: якість продукції, вартість і цінова конкурентоспроможність, маркетинг і брендування, інновації та розвиток, ефективність у виробництві та постачанні.

2. Реалізація конкурентних переваг продукції на світовому ринку вимагає уважного аналізу, стратегічного підходу та виконання декількох ключових кроків. Ось деякі особливості, які можуть сприяти реалізації конкурентних переваг: визначення економічних інтересів суб'єктів господарювання, відбір привабливих міжнародних ринків, дослідження бізнес-середовища обраних міжнародних ринків, виявлення ризиків міжнародної діяльності суб'єктів господарювання, вибір форми виходу на обрані міжнародні ринки, втілення ключових компетенцій на обраних міжнародних ринках.

3. Для виявлення конкурентних переваг продукції на глобальному ринку існує кілька методичних підходів. Серед показників, які найчастіше використовуються у міжнародній торгівлі та економічних дослідженнях, варто виділити індекс відносних порівняльних переваг (RCA), індекс відносної експортної конкурентоспроможності (RXA), індекс відносної залежності від імпорту (RMP), індекс відносних торговельних переваг (RTA) та RSCA. Усі ці методичні підходи є важливими для прийняття рішень щодо торговельної політики та розвитку економіки.

4. Проаналізувавши стан світового ринку зернових та продуктів їх переробки, можна сказати, що в 2022 році світове виробництво та споживання зерна та продуктів їх переробки зросло. Ціни на зерно в 2022 році зросли на 20-30%, що було викликано, зокрема, війною в Україні.

Світовий ринок продуктів переробки зерна є висококонкурентним, і в ньому беруть участь виробники з різних країн світу. На сьогоднішній день країни, які виробляють найбільше зернових, включають в себе США, Китай, Індію, Бразилію, росію та Європейський Союз. Основними виробниками продуктів переробки зерна є Китай, Індія, США та ЄС. Китай є найбільшим виробником і споживачем продуктів переробки зерна у світі. Індія є другим за величиною виробником продуктів переробки зерна, а США - другим за величиною споживачем.

5. Україна є одним із визначальних гравців на світовому ринку зернових культур і продуктів їх переробки. Країна володіє значними земельними ресурсами, які використовуються для вирощування пшениці, кукурудзи та інших культур. Значна частина українського зерна експортується на зовнішні ринки. Це робить країну важливим постачальником зернових на світовому ринку. Крім того, Україна також розвиває сектор переробки зерна, виробляючи борошно, клейковину та інші продукти.

6. Проблеми міжнародної конкуренції стали дуже важливими для України в контексті її інтеграції у світову та європейську економічну систему.

Проаналізувавши основні показники конкурентних переваг вітчизняного зерна і продуктів його переробки, можна сказати, що рівень міжнародної конкурентоспроможності українського зерна та продуктів його переробки є досить високим. Звідси випливає, що даний напрям спеціалізації є однозначно перспективним.

7. За прогнозами експертів, світовий ринок продуктів переробки зерна в 2024-2027 роках буде зростати з середньою щорічною ставкою 2,5%. За прогнозами Міжнародної організації з продовольства та сільського господарства (ФАО), світове виробництво борошна в 2024-2027 роках зростатиме в середньому на 1,2% на рік. Ціни на клейковину також будуть зростати в середньому на 1,5% на рік у період з 2024 по 2027 рік. Це зростання буде зумовлено зростанням попиту та обмеженою пропозицією.

8. В умовах євроінтеграції українські продукти переробки зерна зіштовхуються з жорсткою конкуренцією з боку європейських виробників. Для того, щоб українські виробники могли успішно конкурувати на європейському ринку, необхідно підвищити їх конкурентні переваги, а саме:

впровадити сучасні технології у виробництві, встановити відповідність європейським стандартам якості та безпеці продукції, розширити асортимент продукції, здійснювати інвестиції в дослідження та розвиток нових методів переробки зерна, розробити ефективну маркетингову стратегію. Реалізація цих напрямів потребує значних інвестицій і зусиль з боку вітчизняних

виробників. Однак, якщо ці заходи будуть успішно реалізовані, українські продукти переробки зерна зможуть успішно конкурувати на європейському ринку і зайняти значну частку цього ринку.

9. Україна володіє великим потенціалом у виробництві та експорті продуктів переробки зерна. Однак, існує ряд проблем, які стримують розвиток переробки зерна в Україні. До них відносяться: недостатній рівень інвестицій, недосконалість нормативно-правова база, нестача кваліфікованих кадрів. Для того, щоб подолати ці проблеми, державі потрібно: запровадити заходи для стимулювання інвестицій у переробку зерна, наприклад, надання

пільгових кредитів або податкових пільг; провести реформу законодавства в сфері переробки зерна, щоб привести його у відповідність до міжнародних стандартів; сприяти розвитку системи підготовки кваліфікованих кадрів для

переробки зерна, наприклад, шляхом надання грантів на навчання або створення навчальних центрів. Переробка зерна має значний потенціал для розвитку в Україні. За оцінками експертів, до 2030 року частка переробленого зерна в загальному обсязі виробництва може досягти 25%. Це дозволить Україні отримати додаткові \$10-15 млрд валютної виручки.

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрні відносини під час війни: як держава допомагає аграріям з регіонів, що постраждали від воєнних дій. URL: <https://cutt.ly/2K9evCm>.

2. АПК Інформ. Новини. URL: <https://www.apk-inform.com/uk>.

3. Балджи М.Д. Інтеграція України до європейського ринку зерна: аналіз та перспективи. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації. Український щорічник з європейських інтеграційних студій. Вип. II. С. 10–19.

4. Блоги від топ-вик спікерів агросектору. Latifundist.com. URL: <https://latifundist.com/blog>.

5. Боліла С. Ю. Підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України на основі інноваційних факторів [Електронний ресурс] / С. Ю. Боліла, Т. В. Федорова, В. І. Мілюський. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Economics/75187.doc.htm.

6. Бондаренко В. М. Конкурентні переваги підприємств переробної галузі в умовах економічної кризи / В. М. Бондаренко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2016. - Вип. 41(2). - С. 31-37. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2016_41\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2016_41(2)_7).

7. Босак А. О., Несміян Д. А. Перспективи забезпечення пшеницею країн Азії. Вісник ОНУ імені Г. Г. Мечникова. 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 11–13.

8. Варшавська НГ. Аналіз конкурентного середовища європейського аграрного ринку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. №12(1). С. 55-59.

9. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Центр Разумкова, 2022. 103 с.

10. Голомша Н., Дзядилович О. Перспективи світового ринку зерна. Економіка АПК. 2016. № 8. С. 49–52.

11. Європейська та євроатлантична інтеграція. 2019. URL: <https://eu-ua.org/novyny/opublikovanopozyciynu-knygu-integracivi-ukraviny-do-ves-ta-nato>.

12. Засоба, С. М. Поточний стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України. Український журнал прикладної економіки 2023. Том 5. № 2. С. 402-409.

13. Зерновий коридор: Україна вже експортувала 1 мільйон тонн продукції. URL: <https://ua.news/ua/money/zernovoj-korydor-ukrayna-uzheeksportyrovala-1-million-tonn-produktsiyv>.

14. Зоря Є.П. Формування стратегії інноваційного розвитку аграрних підприємств в контексті підвищення їх конкурентоспроможності. <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/78.pdf>.

15. Зубрицький А. І., Серебрянський Д. М. Пріоритетні напрями реалізації експортного потенціалу економіки України : Науково-аналітична доповідь. Ірпінь: НДІ фінансового права, 2015. 59 с.

16. Казьмір В. А. Економічна сутність та особливості функціонування ринку зерна. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 33. Частина 1, 2020. С. 66-70.

17. Кваша С.М., Файчук О.М., Файчук С.В. Європейська економічна інтеграція. Навчальний посібник. Київ : НУБІП України. 2019. 282 с.

18. Коденська М.Ю. А.В. Єремєєва Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки. Економіка АПК. 2021. № 6. С. 14 - 21.

19. Кузнецова Т.О., Карпенко Ю.В. Стратегія зовнішньоекономічної діяльності підприємств борошномельної галузі: концептуальна модель. Вісник соціально-економічних досліджень. 2019. № 1(69). С. 168–178.

20. Кузнецова І.О. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності борошномельних підприємств. Проблеми управління зовнішньоекономічною та митною діяльністю в умовах європейської інтеграції України : тези

доповідей II Міжнародного науково-практичного симпозиуму, м. Львів, 24 квітня 2015 р. Львів: Львівська політехніка, 2015. С. 58.

21. Лачан Т., Слаков В. Чому експорт зернових з України такий млявий?

DW – 15.08.2022. dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/popri-zemovij-koridor-eksport-zernovih-z-ukraini-dosi-mlavij/a-62811221>.

22. Легкий В. [Етапи оцінки конкурентоспроможності підприємства та види стратегій її підвищення. Науково-інформаційний вісник «Економіка». 2015. № 11. С. 267–273.

23. Лотиш О.Я. Роль України на світовому ринку зерна: виклики і загрози.

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1959/1886>.

24. Лупенко Ю.О., Патица Н.І. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності України на світових ринках сільськогосподарської продукції. Агросвіт № 11, 2019. URL:

http://www.agrosvit.info/pdf/11_2019/4.pdf.

25. Мирончук В., Матвеев М., Голоміна Н. Митні процедури забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. Економіка та суспільство. 2022 № 39. doi: 10.32782/2524-0072/2022-39-43

26. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

27. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/>

28. Офіційний веб-сайт Організації економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/>.

29. Офіційний веб-сайт Податкового кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2753-17>.

30. Офіційний веб-сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.fao.org/>.

31. Павлов О.Г., Лисюк В.М., Деркач Т.В. Державне регулювання інтеграційних процесів на стратегічних агропродовольчих ринках. *Економіка харчової промисловості*. 2015. №7(3). С. 32–40.

32. Регіональна війна, глобальні наслідки: зростаючі збитки для сільського господарства України та зростаючі виклики глобальній продовольчій безпеці. URL: <https://www.ifpri.org/blog/regional-war-global-consequences-mountingdamages-ukraines-agriculture-and-growing-challenges>.

33. Рейтинги експортерів та виробників агропродукції України та світу. Latifundist.com. URL: <https://latifundist.com/rating>.

34. Розвиток глибокої переробки зерна життєво необхідний для України. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/dumka-ukraini-neobhidno-rozvivati-gliboku-pererobku-zerna>.

35. Розкрити вікно у світ: як збільшити експорт і заробляти більше валюти в часи війни. <https://www.unian.ua/economics/finance/rozkriti-vikno-u-svit-vakzbilshit-eksport-i-zaroblyati-bilshe-valyuti-v-chasi-vivni-12092088.html>.

36. Світовий О.М. Шляхи оптимізації виробництва у зернопродуктовому підкомплексі для збільшення доданої вартості / О.М. Світовий // Економіка АПК. – 2016. – № 2. – С. 52–58.

37. Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80>.

38. Тараненко І. В. Формування інноваційної парадигми теорії конкуренції у сучасних глобалізаційних умовах. Науковий вісник ЧДІЕУ. 2019. №1(9). С. 194-203.

39. ТОП-10 країн виробників пшениці в 2021/22 МР. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-kravinvirobnikiv-pshenitsi-v-2021-22-mr>.

40. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.

41. Шаповалова І.В. Конкурентні переваги підприємства: ретроспективний аналіз трактування терміна // І.В. Шаповалова // Економіка і суспільство. – 2017. – №10. – С.427–432.

42. Шарко В.В. Конкурентоспроможність підприємства: методи оцінки, стратегії підвищення. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2015. Випуск 2(4), частина 2. С. 120-125.

43. Шейко Ю. О. Імпортозаміщення як інструмент стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах України [Електронний ресурс] / Ю. О. Шейко // Ефективна економіка. електрон. наук. фах. вид. – Київ, 2016. - №2 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4779>.

44. Black sea wheat sep '22 futures interactive chart – barchart.com. Barchart.com. URL: <https://www.barchart.com/futures/quotes/KFU22/interactive-chart>.

45. The observatory of economic complexity | OEC. OEC - The Observatory of Economic Complexity. URL: <https://oec.world>.

46. World integrated trade solution (WITS) | data on export, import, tariff, NTM. World Integrated Trade Solution (WITS) | Data on Export, Import, Tariff, NTM. URL: <https://wits.worldbank.org>.

47. GIEWS FPMA Tool monitoring and analysis of food prices. Retrieved from <https://www.fao.org/giews/foodprices/price-tool/en>.

48. Moulton K. The Potential For Value-Added Exports. University of California/Berkeley, 2021.

49. Prajogo D., Olhager J. Supply chain integration and performance: The effects of long-term relationships, information technology and sharing, and logistics integration. *International Journal of Production Economics*. 2021. №135

(1).
50. Saridas E., Shin Y. Comparison of Revealed Comparative Advantage Indices with Application to Trade Tendencies of East Asian Countries : web-site. URL: <http://www.akes.or.kr>.

НУБІП України